

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EL SANATLARI EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

Geleneksel Türk El Sanatları Eğitimi Bilim Dalı

Eyüp Sultan Türbesi Çinileri Üzerine Bir Araştırma

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Merve SERİNÖZ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Vildan ÇETİNTAŞ

2008
ANKARA

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI

Merve SERİNÖZ' ün Eyüp Sultan Türbesi Çinileri başlıklı tez önerisi 03/07/2008 tarihinde, jürimiz tarafından .....
El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Geleneksel Türk El Sanatları Eğitimi Bilim Dalında Yüksek Lisans Sanatta yeterlik Tez Önerisi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı):	.....	.....
Üye :	.....	.....
Üye :	.....	.....
Üye :	.....	.....
Üye :	.....	.....

ÖNSÖZ

Geleneksel Sanatlar bir toplumun kendine has kültür mirasının önemli göstergelerinden biridir. Türk Mimarlığı'nda ev, camii, köşk gibi yapıların tavan veya duvarlarına işlenen çini süslemeleri, her dönemin kendine özgü özelliğini yansıtan önemli bir süsleme türüdür.

Olumsuz hava şartlarına dayanıklı olan ama yine de, zamanın da etkisiyle zarar gören kalem işi süslemelerine nazaran daha az zarar gören çiniler, yine de seneler içerisinde onarım görmüş veya erken tarihli yapılara, onarım yapıldığı dönemin üslubuna uygun başka nakışlar eklenmiştir. Bu nedenle, çini süslemeleri ayrıntılarıyla incelenerek belgelenmesinin gerekliliği düşünülmüştür.

Araştırmada Eyüp Sultan Türbesi çini süslemelerini inceleyerek, motif ve kompozisyon özelliklerini belgeleyerek, Türk Kültür zenginliğimizi ortaya çıkarmak ve genç nesillere tanıtmak amacıyla yapılmıştır.

Bu araştırma T.C Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı Geleneksel Türk El Sanatları Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Araştırmada bilgisini ve desteğini benden esirgemeyen Doç. Dr. Vildan ÇETİNTAŞ'a sonsuz teşekkürler...

ÖZET

Araştırma, İstanbul Eyüp Sultan Türbesi çini süslemeleri üzerine yapılmıştır. Eyüp Sultan Türbesi'nin içindeki çini süslemeleri anlatılmakta olup, türbe içindeki çini süslemelerinin, kompozisyon, malzeme, teknik, konu, motif ve renk özellikleri incelenmiştir.

Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın problemi, amacı, alt problemleri, sayıtlıları ve sınırlılığı üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde araştırmanın, modeli, evren ve örnekleme, veri toplama tekniği, verilerin analizi, süre ve olanakları üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde, İstanbul'un tarihi, coğrafi özellikleri, Eyüp Sultan Türbesi ile ilgili bilgiler, çini süslemeleri üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde, araştırmada yer alan çini örneklerinin kompozisyon, malzeme, teknik, konu, motif ve renk özellikleri inceleme formları değerlendirmeye alınmıştır.

Beşinci bölümde araştırmanın sonuç ve önerileri yer almaktadır.

Ayrıca araştırmada yararlanılan kaynaklar yer almakta. Ekler kısmında ise örnekleri değerlendirmeye alınan inceleme formu bulunmaktadır.

Türbedeki çini süslemeleri Türk Kültürüne büyük katkı sağlamakta ve Türk Kültürel zenginliğimizin bir mirası olmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

ÖZET

ABSTRACT

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ

I

2

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

3

1.1. Problem Cümlesi

4

1.2. Araştırmanın Amacı

4

1.3. Alt Problemler

4

1.4. Araştırmanın Önemi

4

1.5. Araştırmanın Sayıtlıları

5

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

5

1.7. Tanımlar / Terimler

6

BÖLÜM II

2. YÖNTEM

9

2.1. Araştırmanın Modeli

9

2.2. Evren ve Örneklem

9

2.3. Veri Toplama Tekniği

9

2.4. Verilerin Analizi

10

2.5. Süre ve Olanaklar

10

BÖLÜM III

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

11

BÖLÜM IV

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Araştırmada Yer Alan Örnekler

45

BÖLÜM V

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Sonuç

85

5.2. Öneriler

86

KAYNAKÇA

87

EKLER

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo No: 1	Konu Döküm Tablosu
Tablo No: 2	Renk Döküm Tablosu
Tablo No: 3	Boyut Döküm Tablosu
Tablo No: 4	Teknik Döküm Tablosu
Tablo No. 5	Dönem Döküm Tablosu

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

El Sanatlarımızın, günümüze gelene kadar birçok değişikliklere uğramasına rağmen hala geçerliliğini korumaktadır. Farklı bölgelerde yaşayan Anadolu insanı değişik inanış ve kültürlerin de etkisiyle biçimlenen, geleneksel el sanatlarını nesilden nesile aktararak günümüzde de tanınmasını ve yaşatılmasını sağlamıştır.

Türk el sanatlarından olan çini de bu zengin kültürümüzü yansıtan en güzel örnekler arasındadır. Sivil ve dini mimarinin iç duvarlarına, kubbelerine ve tavanlarına, mihraplarına çamurdan yapılan karo gibi formlar üzerine, renkli özel toprak boyalar, bazen de altın varak kullanılarak ince kıllı kalem tabir edilen fırçalarla yapılan süslemelere çini denir.

Geleneksel Türk Süsleme Sanatının büyük bir bölümünü kaplayan çininin en eski örneklerini 15. ve 16. yüzyıllarda İznik, Kütahya, İstanbul, Bursa'da görmek mümkündür.

Çini sanatı, mimarlıkta kubbe içlerinde ve duvarlarda uygulama alanı bulmuş, yaygın bir biçimde denenmiştir. Uygulamada desenler önceden kâğıt üzerine çizildikten sonra, bu çizgiler delinerek kömür tozuyla yüzeye silkilmiş ve desen doğrudan çizilmiştir. Motifler fırça ile değişik renklerde boyanmıştır.

Geçmişte Türk sanatını tanıtan kaynaklar, 17. yüzyıla kadar yapılmış önemli çinileri konu etmiştir.. Fakat son yüzyılların daha çok Batı Sanatı etkilerinin izlerini taşıyan örnekleri fazla önemsenmemiştir. Bunlar çoğu kez, "Türk zevkiyle ilgisi olmayan" veya "Barok devri motifleri ile yapılan kaba ve çirkin nakışlar" gibi deyimlerle nitelendirilmişlerdir. (Gül, Renda "Roleve ve Restorasyon" Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1983)

Hâlbuki son yılların araştırmaları, boyalı nakışların her dönemde bir bezeme türü olarak önem taşıdığını ortaya koymuş ve özellikle geç dönem nakışlarında belirli programların izlenmiş olduğunu ve dolayısıyla bu örneklerin araştırmacıya daha kesin bilgiler verebileceğini göstermiştir.

Problem Cümlesi

İstanbul Eyüp Sultan Türbesi içindeki çiniler üzerine araştırma.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, geniş bir kültüre ev sahipliği yapmış olan İstanbul şehrini her yönüyle tanıtmak, Osmanlı zamanında yapılmış olan Eyüp Sultan Türbesi'nin, çini süslemelerini uygulandıkları alana ve kullanıldıkları zamana göre tanıtmak, İstanbul Eyüp Sultan Türbesi içinde bulunan çini süslemelerinde kullanılan renk, teknik, kompozisyon ve motiflerinin belgelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Alt Problemler

1. İstanbul Eyüp Sultan Türbesi içindeki çiniler belgelenmiş midir?
2. İstanbul Eyüp Sultan Türbesi içindeki çiniler yeteri kadar korunabilmiş midir?
3. İstanbul Eyüp Sultan Türbesi içindeki çiniler deforme olmadan günümüze kadar gelebilmiş midir?
4. İstanbul Eyüp Sultan Türbesi içindeki çiniler Türk Çini Sanatı' na desen ve kompozisyon özellikleri açısından nasıl bir örnek teşkil etmektedir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Osmanlı yapıtlarından biri olup önemli bir geçmişe sahip olan İstanbul Eyüp Sultan Türbesi halka açık olmasına rağmen, günümüze gelene kadar sanatsal değerinden fazla bir şey kaybetmemiştir. Gerek mihrabı, minberi ve gerekse camii içinde bulunan diğer süslemelerinde herhangi bir çalıntı olmamıştır. Bu nedenle camideki çini süslemeleri kültürel zenginliğimizin önemli bir mirasıdır.

Ancak çeşitli yayınlarda Eyüp Sultan Türbesi tanıtılmış olmakla birlikte çini süslemelerin renk, teknik, kompozisyon ve motif açısından ölçüm, çizim ve fotoğraf yolu ile belgelenmesi yapılmamıştır. Bu nedenle araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

1.5. Araştırmanın Sayıtlıları

Ölçüm ve çizimler tarafımızdan yapıldığı için araştırmada verilerin geçerlik ve güvenilirlik derecesi yüksek olacaktır.

- a. Türk kimliğini yansıtan çini örnekleri seçilecektir.
- b. Çalışma sonucunda çizimlerin ve bilgilerin aslına uygunluğu tekrar gözden geçirilecektir.
- c. Araştırmayı tamamlayabilmek için zaman ve kaynaklar yeterlidir.
- d. Araştırmada belirlenen örneklem evreni temsil edecek niteliktedir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma ile ilgili aşağıdaki sınırlılıklar dikkate alınmıştır.

- a. Araştırma, İstanbul Eyüp Sultan Türbesi' nin avlu içindeki çinilerle sınırlandırılmıştır.
- b. Araştırma, İstanbul Eyüp Sultan Türbesi' nde ibadet yerinde bulunan çinilerle sınırlandırılmıştır.

1.7.Tanımlar / Terimler

BERK: Yaprak. (AKAR, Azade; KESİNER Cahide. ‘‘Türk Süsleme Sanatında Desen ve Motif’’, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul, 1978)

BEZEME: Herhangi bir yüzeyi süslemek için düz veya kabartmalı olarak, boyalı ve boyasız yapılan güzel motiflere denir. (GÜNEY, K. Zeynep, GÜNEY, A. Nihan. ‘‘Osmanlı Süsleme Sanatı’’, Ankara, 2001)

BORDÜR: Pervaz ve kenar suları Ŗeklinde bir araya gelen motiflere denir. Ŗerit bezeme. (AKAR, Azade; KESKİNER Cahide, ‘‘Türk Süsleme Sanatında Desen ve Motif’’, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul, 1978)

DESEN: Renkli veya renksiz, tonlu yada tonsuz çizgi resimler. (AKAR, Azade; KESKİNER, Cahide ‘‘Türk Süsleme Sanatında Desen ve Motif’’, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul, 1978)

FORM: Ŗekil, biçim (AKAR, Azade; KESKİNER, Cahide ‘‘Türk Süsleme Sanatında Desen ve Motif’’, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul, 1978)

HATAİ: Türk süsleme sanatının baŖlıca desenler arasında en önemli türlerinden biri olup çoğu kez çiçeğin kökeni belli olmayacak derecede stilize edilmiŖ hali. (AKAR, Azade; KESKİNER, Cahide ‘‘Türk Süsleme Sanatında Desen ve Motif’’, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul, 1978)

HÜNKÂR MAHFİLİ: Osmanlı İmparatorluğu döneminde yönetim merkezlerinde yapılan camilerde padiŖah için yapılan, ayrı giriŖi olan, camiinin dŖemesinden yüksekçe ve içeriden görülmeyecek biçimde kafese ayrılmıŖ özel bölüm. (ANONİM, GeliŖim Hachette Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi, ‘‘Camii’’, İstanbul, 1993)

KEMER: Bir açıklığı geçmek için bunun üzerini örten düzgün eğrisel biçimli strüktürel eleman. (BORAN, Ali, ‘‘Anadolu’daki İç Kale, Camii ve Mescitleri’’, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2001)

KOMPOZİSYON: Parçaların bir bütün içinde düzenli olarak bir araya getirilmesi, Terkip, (BORAN, Ali, ‘‘Anadolu’daki İç Kale, Camii ve Mescitleri’’, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2001)

KONTR: Bir cismi sınırlayan, çepeçevre kuŖatan çizgiler. evre izĖisi (K. Zeynep Güney, A. Nihan Güney, ‘‘Osmanlı Süsleme Sanatı’’, Ankara, 2001)

MESCİD: Çok küçük ölçüde ve tek mekândan oluŖan ibadethanelerdir. Mescitler bağımsız oldukları gibi baŖka bir binanın içinde de olabilirler. (ÖZEL, Mehmed, ‘‘Geleneksel Türk Sanatları’’, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993)

MİHRAP: Camii ve mescitlerde kıbleyi belirleyen ve aynı zamanda cemaatle kılınan, imamların içinde veya önünde durdukları yer. (BORAN, Ali, ‘‘Anadolu’daki İç Kale, Camii ve Mescitleri’’, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2001)

MİMBER: Camiide üzerinde hutbe okunan ve merdivenli yüksek kürsü. . (BORAN, Ali, ‘‘Anadolu’daki İç Kale, Camii ve Mescitleri’’, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2001)

MİNARE: Camilerde, müezzinin çıkıp ezan okuduğu ince uzun şekildeki kulemsi bölüm. (BORAN, Ali, ‘‘Anadolu’daki İç Kale, Camii ve Mescitleri’’, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2001)

MOTİF: Bir tablonun, bir figürün yahut tezyini resmin esasını teşkil eden şekil ve unsur. (AKAR, Azade; KESKİNER, Cahide ‘‘Türk Süsleme Sanatında Desen ve Motif’’, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul, 1978)

NEBATİ MOTİF: Bitkisel motif. (GÜNEY, K. Zeynep, GÜNEY, A. Nihan. ‘‘Osmanlı Süsleme Sanatı’’, Ankara, 2001)

ROZET: Dairesel anlatımda yerine göre sembol olan motifler kitap tezyinatında güçle, nokta, hızıp gülü gibi isimleri vardır. (AKAR, Azade; KESKİNER, Cahide ‘‘Türk Süsleme Sanatında Desen ve Motif’’, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul, 1978)

RUMİ: Hayvanların kanat, bacak ve bedenlerinin stilize edilmiş şekillerinden oluşan ve kökenleri Orta Asya’ya dayanan çok yaygın bir süsleme elemanıdır. (AKAR, Azade; KESKİNER, Cahide ‘‘Türk Süsleme Sanatında Desen ve Motif’’, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul, 1978)

SİR: Topraktan yapılan ve pişirilen seramik kapların yüzeylerine sürülerek fırında pişirilen ateşin tesiri ile camlaşıp şeffaflaşarak, tabaka meydana getiren madde. (GÜNEY, K. Zeynep, GÜNEY, A.Nihan. ‘‘Osmanlı Süsleme Sanatı’’, Ankara, 2001)

SÜTUN: Kare, çokgen ya da daire planı, taş veya mermerden yapılmış yekpare taşıyıcı eleman. (BORAN, Ali, ‘‘Anadolu’daki İç Kale, Camii ve Mescitleri’’, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2001)

ŞEMSE: Güneş şeklinde süsleme motifi. Oval veya daire şeklinde olur. Ayrıca eski kitap ciltlerinin kapakları üzerine kabartma olarak yapılan yıldızlı göbeklere denir. (AKAR, Azade; KESKİNER, Cahide ‘‘Türk Süsleme Sanatında Desen ve Motif’’, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul, 1978)

TAHRİR: Sayfanın yazı kenarlarını çevirmek üzere dört tarafına çekilen çizgi; cetvellerin kenarına çekilen değişik renkli çizgiler; boya veya altınla işlenen süsleme şekillerinin çevrelerine daha koyu renkte ve çoğunlukla mürekkeple geçirilen çizgiler (Özen, 1985:68).

TAHRİR ÇEKMEK: Satırlar arasına yapılan yıldızların etrafına ve yazı çevresine mürekkep ve fırça ile çizgi çekmek (Özen, 1985:68).

BÖLÜM II

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, evren ve örnekleme ve veri toplama tekniği, verilerin analizi yer alacaktır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın modeli, hem zaman açısından hem de metod yönünden incelendiğinde bir betimleme modelidir.

Çalışma da “İstanbul Eyüp Sultan Türbesi üzerinde yer alan çini süslemeler” araştırma konusu olarak belirlenmiştir. İstanbul Eyüp Sultan Türbesi’nde yer alan çini süslemeleri tespit etmek, süsleme ve yapım tekniklerini belirlemek, desen ve kompozisyon özelliklerini çizim ve fotoğraflarla belgeleyerek ortaya koymak için İstanbul İline gidilecektir. Yörede gerekli araştırmalar yapılmıştır. Eyüp Sultan Türbesi incelenerek içindeki çiniler tespit edilmiş, fotoğrafları çekilmiş, süslemelerin birebir ölçüleri alınmış çizimleri yapılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, İstanbul Eyüp Sultan Türbesi çinileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise, İstanbul Eyüp Sultan Türbesi içindeki çinilerinden, avlu içinde ve ibadet yerinde bulunan 20 adet çini örneği oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Tekniği

Veriler elde edilirken, öncelikle kütüphanelerde literatür taraması yapılmıştır.

Çini sanatı ile ilgili geçmişte yapılmış olan çalışmalar araştırılmıştır.

Veriler kaynak kişiler yardımıyla toplanarak yine onların tetkikinden geçirilmiştir.

Çini süslemelerin fotoğrafları çekilecek, çinilerin birebir ölçüleri alınmış ve çizimleri yapılarak çini süslemeleri belgelemek için gerekli veriler toplanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

İstanbul Eyüp Sultan Türbesi, içinde bulunan çiniler ile ilgili literatür taraması yapılarak kaynaklardan elde edilen bulguların teknik ve tarihsel gelişimleri açıklanmıştır.

İstanbul Eyüp Sultan Türbesi'nin içindeki Çinler fotoğraf ve çizimle belgelenecek, çinilerin yapım ve süsleme teknikleri, desen ve kompozisyon özellikleri belirlenecek, bunların sonucunda elde edilen veriler ışığında konu, boyut ve teknik döküm tabloları oluşturulmuş ve gözlem fişlerine işlenmiştir.

Konu döküm tablosunda, ele alınan çini süsleme örneklerinde hangi bezemelerin kullanıldığı, örneklerde bitkisel, geometrik gibi bezeme motiflerinin hangilerinin bulunduğunu belirtilerek açıklanmıştır.

Boyut döküm tablosunda ele alınan çini örneklerinin birebir ölçüleri verilmiştir. Çini süslemelerin yapım ve süsleme teknikleri, desen ve kompozisyon özellikleri açıklanarak teknik döküm tablosu oluşturulup değerlendirilmesi yapılmıştır.

2.5. Süre ve Olanaklar

İki ay literatür tarama, üç ay verilerin değerlendirilmesi, üç ay edinilen bilgilerin son düzeltmelerinin yapılarak yazıma geçilmesi, bir ay hazırlanan bilgilerin bilgisayarda yazımı ve ciltlenmesi yapılmıştır.

Araştırma yukarıda belirtilen süreler içinde gerçekleştirilmiştir.

Önemli tarihi yapıların bir çoğunun şehir merkezinde olması sebebiyle, bu mimari yapıları da inceleme olanağı olup Eyüp Sultan Türbesinin çini süslemeleri ile aynı dönemdeki diğer mimari yapılardaki çini süslemeler karşılaştırılabilir.

GİRİŞ

BÖLÜM III

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İSTANBUL

Şekil No: 1 İstanbul

İstanbul'un tarihsel gelişimine bakıldığında her ne kadar 300.000 yıldan bu yana Dünya 3 kez Buzul Çağı geçirip, toprak kütlesi yer değiştirse de; Küçükçekmece'deki Yarımburgaz mağarasında Neolitik ve Kaltolitik insanlara değin izler bulunmuştur. Dudullu'da Alt Paleolitik Çağ, Ağaçlı'da Orta Paleolitik Çağ ve Üst Paleolitik Çağ'da kullanılan aletlere rastlanılmıştır. Ancak, Dünya'nın herhangi bir yerinde bu çağlara değin izlere rastlanabilir. Yaşadığımız son buzul çağı sonrasındaki izler M.Ö. 5000 yıllarına aittir. M.Ö. 5500 yıllarına ait fikirtepe yazıtlarının bulunması ile kalkolitik çağda da başkent olduğu tespit edilmiştir. (www.istanbul.com.tr)

İstanbul'un kent tarihini 4 ana başlıkta toplayabiliriz. Bunlar; İstanbul'un isminin Byzantium olduğu ikinci yerleşim dönemleri, Konstantin tarafından kurulan Bizans İmparatorluğu'ndaki Konstantinopolis dönemi, Osmanlı İmparatorluğu dönemi ve Cumhuriyet sonrası dönem. (www.istanbul.com.tr)

İstanbul, Roma İmparatorluğu (330-395)'nin, daha sonra Bizans İmparatorluğu (395-1204, 1261-1453) ve Latin İmparatorluğu (1204-1261)'nin, son olarak da Osmanlı İmparatorluğu (1453-1922)'nin başkenti olmuştur. Romalılar ve Bizanslılarca başkentleri Konstantinopolis, Osmanlılarca başkentleri Stambul, İslambol, Konstantiniyye, Dersaadet v.b. anılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nce şehir 1930 yılından beri resmi olarak İstanbul diye adlandırılmaktadır. (www.istanbul.com.tr)

Osmanlı Dönemi

Şekil No:2 Ortaköy Camii ve Boğaziçi Köprüsü

Osmanlı'nın ele geçirmesinden sonra; Topkapı Sarayı ve Kapalı Çarşı'nın da kurulması ardından birçok okul ve hamam açılır. Dünya'nın ve İmparatorluğun dört bir yanından insanlar İstanbul'a taşınır. Yahudilerin, Hristiyanların ve Müslümanların beraber yaşadığı kozmopolit bir toplum olur.

Bizans döneminden kalan, eski binalar ve surlar onarılır.

Fetihden 50 yıl sonra; İstanbul Dünya'nın en büyük şehirlerinden biri olur. " Küçük Kıyamet" olarak da adlandırılan; 14 Eylül 1509 İstanbul Depremi sonrasında (8 şiddetinde olduğu ileri sürülmektedir); 45 gün süren artçı sarsıntılarla binlerce bina yıkılır ve birçok insan yaşamını kaybeder. 1510 yılında; Sultan II. Beyazıt; 80.000 kişinin çalışmasıyla şehri yeniden kurar. Günümüzde de var olan eserlerin büyük bir çoğunluğu bu dönemden kalmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde; mimari ve sanat konularına önem verilir. Mimar Sinan camiler ve diğer binalar kurar.

Lale Devri döneminde; Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa 1718 yılından itibaren; itfaiye'yi kurmuş, ilk matbaayı açmış ve fabrikalar kurmuştur. 3 Kasım 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı sonrasında da batılama süreci hızlanmış; ve bir çok alanda yenilikler yaşanmıştır. Haliç'in üzerine köprü; Karaköy'e tünel, demiryolları, kentin içindeki deniz taşımacılığı, belediye örgütlerinin, hastanelerin kurulmasıyla modern bir şehir halini almıştır. 1894 yılında; Üçyüzon Depremi'ni yaşayan İstanbul, tekrar büyük bir zarar görmüş, Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında 13 Kasım 1918'de İtilaf Devletleri donanmasıyla da işgal edilmiştir. (www.istanbul.com.tr)

29 Ekim 1923'de Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla da İstanbul'un 2500 yıldır süren başkentlik dönemi de sona ermiştir. Osmanlı ve Bizans kayıtlarında, 1291 Yıldırım Bayezıt döneminde İstanbul'un alınması amacıyla yapılan kuşatma kaldırılırken, yapılan anlaşma gereği Sirkeci'de bir Türk mahallesi kurulması şartına uygun olarak Göynük ve Taraklı'dan 760 hane Manav İstanbul'a yerleştirilmiştir. Yani İstanbul'a yerleştirilen ilk yerli Türklerin, bu yöreden giden Manavlar olduğu kaynaklarca da doğrulanmaktadır. Özellikle Anadolu yakasındaki Türklerin kökeni manavlardır. (www.istanbul.com.tr)

Coğrafya ve İklim

Coğrafya

İstanbul'un kuzey ve güneyi denizlerle çevrili.Kuzeyinde Karadeniz,güneyinde Marmara Denizi vardır. Batısında Tekirdağ'ın Çerkezköy, Çorlu, Marmara Ereğlisi ve Saray ilçeleri, doğusunda Kocaeli' nin Gebze, Körfez ve Kandıra ilçeleri bulunur. Boğaziçi'ndeki Fatih Sultan Mehmet ve Boğaz Köprüleri şehrin iki yakasını birbirine bağlar. İstanbul, idari olarak 32 ilçe, 112 köye ayrılır. (www.istanbul.com.tr)

İklim

İstanbul'un yazları sıcak ve nemli; kışları soğuk, yağışlı ve bazen karlıdır. Yıllık yağmur düşüşü 870mm dir. Nem yüzünden, hava sıcak olduğundan daha sıcak; soğuk olduğundan daha soğuk hissedilebilir. Kış aylarındaki ortalama ısı 7°C ile 9°C civarındadır ve kar yağışı genelde görülür. Kış aylarında bir iki hafta kar yağabilir. Haziran'dan Eylül'e kadar ortalama sıcaklık 28°C dir. En sıcak ay Haziran (23.2)°C, en soğuk ay da Ocak (5.4°C) dir. Şu ana kadar en

sıcak hava; Ağustos 2000'de 40.5°C olarak kaydedilmiştir. En soğuk hava ise; Şubat 1927'de -16.1°C olarak kaydedilmiştir. Şehir biraz rüzgarlıdır; ortalama rüzgar hızı saatte 17km dir.

Yaz en kuru mevsimdir, ama Akdeniz iklimlerin aksine kurak mevsim yoktur.

Nüfus

İstanbul'un nüfusu son 25 yılda 4 katına çıkmıştır. İstanbul'da yaşayanların yaklaşık %65'i Avrupa yakasında; %35'si de Anadolu yakasında yaşar. İşsizlik sebebi ile bir çok insan İstanbul'a göç etmiş, genelde şehir etrafında gecekondu mahalleleri oluşturmuştur. (www.istanbul.com.tr)

İstanbul'daki önemli mekânlar

Surlar

İstanbul Surları İstanbul'un etrafını çeviren surlar tarihte 7. yy.dan başlayarak inşa edilmiş, yıkılmalar ve yeniden yapımlarla dört defa elden geçmiştir. Son yapımı M.S. 408'den sonradır. II. Theodosius (408-450) zamanında İstanbul surları Sarayburnu'ndan Haliç kıyısı boyunca Ayvansaray'a bu taraftan ve Marmara kıyısı boyunca Yedikule'ye, Yedikule'den Topkapı'ya, Topkapı'dan Ayvansaray'a uzanıyordu. Surların uzunluğu 22 km.dir. Haliç surları 5.5 km., kara 6,5km. Marmara Surları 9 km.dir. (www.istanbul.com.tr)

Kara surları üç bölümden oluşur. Hendek, dış sur,iç sur. Hendekler bugün tarım alanı olmuştur. Sura bitişik ve 50 m. aralıklarla kara surları tarafında, birçoğu yıkılmış, çatlamış durumda 96 burç bulunmaktadır. Bu burçlar, boydan boya uzanan sur duvarlarından 10 m.lik çıkıntıda, çoğunlukla kare planlı ve 25 m. yüksekliğindedir.

Saraylar

Dolmabahçe Sarayı:

Şekil No: 3 Dolmabahçe Sarayı

Dolmabahçe Sarayı, Karaköy'den Sarıyer'e uzanan sahil şeridinin Kabataş ile Beşiktaş arasında kalan bölümünde, Marmara Denizi'nden Boğaziçi'ne deniz yoluyla girişte sol sahilde, Üsküdar'ın karşısında yer alan saray. Denizden yer alınıp doldurulmasıyla ortaya çıkan alana yapıldığı için Dolmabahçe adını almıştır. Yapımı için dış devletlerden borç alınmıştır. (www.istanbul.com.tr)

Şekil No:4 Dolmabahçe Sarayı Mabeyin Dairesi'nin Has Bahçe'den görünüşü

Dolmabahçe Sarayı'nın bugün bulunduğu alan, bundan dört yüzyıl öncesine kadar Osmanlı Kaptan-ı Derya'sının gemileri demirlediği, Boğaziçi'nin büyük bir koyuydu. Geleneksel denizcilik törenlerinin yapıldığı bu koy zamanla bataklık hâline geldi. 17. yüzyıl'dan itibaren doldurulmaya başlanan koy, padişahların dinlenme ve eğlenceleri için düzenlenen bir "hasbahçe"ye dönüştürülmüştür.

Bu bahçede çeşitli dönemlerde yapılan köşkler ve kasırlar topluluğu, uzun süre Beşiktaş Sahilsarayı adıyla anıldı.^[1]

18. yüzyıl'ın ikinci yarısına doğru, Türk mimarisinde Batı tesirleri görülmeye başlanmış ve "Türk Rokokosu" denilen süsleme şekli, gene Batı tesiri altında kalarak yapılan köşk, kasır ve sebillerde kendini göstermeye başlamıştır. III. Selim, Boğaziçi'nde Batı tarzında ilk binaları inşa ettiren padişaktır. Mimar Melling'e Beşiktaş Sarayı'nda bir kasır yaptırmış, lüzum gördüğü diğer yapıları da genişlettirmiştir. II. Mahmut, Topkapı Sahil sarayı'ndan başka, Beylerbeyi ve Çırağan bahçelerinde Batı tarzında iki büyük saray yaptırmıştır. Bu devirlerde Yeni Saray (Topkapı Sarayı) fiilen olmasa bile, terkedilmiş sayılırdı. Beylerbeyi'ndeki saray, Ortaköy'deki mermer sütunlu Çırağan, eski Beşiktaş Sarayı ile Dolmabahçe'deki kasırlar II. Mahmut'un mevsimlere göre değişen ikametgâhlarıydı. Abdülmecit de babası gibi Yeni Saray'a fazla itibar etmemektedir, orada sadece kış mevsiminde bir kaç ay kalıyordu. Kırkı aşkın çocuğunun hemen hemen tamamı Boğaziçi saraylarında dünyaya gelmiştir. (www.istanbul.com.tr)

Beylerbeyi Sarayı:

Şekil No:5 Beylerbeyi Sarayı

1861–1865 yıllarında, İstanbul'un Beylerbeyi semtinde eski ahşap bir sahil sarayının yerinde Sultan Abdülaziz tarafından Sarkis Balyan'a yaptırılmıştır. Cephe ve iç dekorasyonda Doğu ve Türk motifleri, Batı süs öğeleri ile birlikte kullanılmıştır. Üç katlı yapı haremlik ve selamlık bölümlerini ihtiva eden 26 oda ve 6 salondan ibarettir. (www.istanbul.com.tr)

Otantik mobilyalar, halılar, perdeler ve diğer eşya olduğu gibi korunmuştur. Denize bakan cephe süsleri, bakımlı bahçe ve orta bölümdeki havuzlu salon ile spiral merdivenler dikkat çeken yerlerdir. Arka yamaçta bir büyük havuz, teraslar ve türünün güzel örneği at ahırları yer almıştır. 1970'li yıllara kadar kullanılan eski ana yol bir tünel ile saray bahçesinin altından geçmekteydi. Yazlık bir saray olarak yapıldığından ısıtma donatımı bulunmamaktadır. (www.istanbul.com.tr)

Sahilde iki küçük seyir köşkü bulunan sarayda devlet misafirleri de ağırlanırdı. Bu konuklardan bazıları III. Napolyon'un karısı Eugénie, Avusturya imparatoru Franz Joseph, İran şahı Nasreddin ve Kral VIII. Edward'dır. Tahttan indirilince Selanik'e gönderilen II. Abdülhamit Balkan Savaşı patlak verince Beylerbeyi Sarayı'na getirilmiş ve 1918'de burada ölmüştür. Müze-saray yıl boyu ziyarete açıktır.

Topkapı Sarayı:

Topkapı Sarayı, İstanbul'da yer alan ve dünyada günümüze gelebilmiş sarayların en eskisi ve genişidir. Konumu, Haliç'i, Boğaziçi'ni ve Marmara denizi gören, İstanbul'un ilk kuruluş yeri olan bilinen akropol tepesidir. (www.istanbul.com.tr)

Şekil No: 6 Topkapı Sarayı

Tarihi İstanbul üçgen yarımadasının en uç noktasında, 5 km. yi bulan surlarla çevrili, 700.000 m² özel araziye sahip bir komplekstir.

Yıldız Sarayı:

Şekil No: 7 Yıldız Sarayı

Yıldız Sarayı ilk kez Sultan III. Selim'in (1789-1807) annesi Mihrişah Sultan için yaptırılmış, özellikle Osmanlı padişahı II. Abdülhamit zamanında Osmanlı Devletinin ana sarayı olarak kullanılmış, günümüzde Beşiktaş İlçesi'nde yer alan bir saraydır. Dolmabahçe Sarayı gibi tek bir bina halinde değil, Marmara denizi sahilinden başlayarak kuzeybatıya doğru yükselip sırt çizgisine kadar tüm yamacı kaplayan bir bahçe ve koruluk içine

yerleşmiş saraylar, köşkler, yönetim, koruma, servis yapıları ve parklar bütünüdür.

Boğaziçi'ne hâkim tepeler ve vadileri kaplayan geniş alan üzerine serpiştirilmiş, yüksek duvarların çevrelediği avlular içerisinde köşkler, bahçeler kompleksidir. İstanbul'un bu ikinci büyük sarayı günümüze değişik hizmetlere ayrılmış, bölünmüş durumu ile gelmiştir. (www.istanbul.com.tr)

Hep saray kullanımında olan 500 bin metre karelik koruda 19 yy. başlarında yapılan ilk köşkü diğerleri takip etmiş ve Sultan II. Abdülhamit'in şüpheci şahsiyeti buraları daha emniyetli kabul edince, şimdiki halinde gelişmiştir. Sultan 33 yıllık saltanatında, şehir içinde şehir gibi olan bu korunaklı sarayı resmi dairesi ve haremi olarak kullanmıştı. (www.istanbul.com.tr)

Geçit ve kapılarla ayrılmış avlularda köşkler, havuzlar, seralar, kuşhaneler, atölyeler ve hizmetli binaları yer alırdı. İki ana girişi yanında birer küçük ve şirin camii bulunur. Zaman içerisinde Harp Akademileri için kullanılan binalar boşaltılmış, kuzey sınırındaki askeri tesisler halen aynı maksatla kullanılmakta, diğer bölümler ise Yıldız Teknik Üniversitesi, Belediye, Milli Saraylar idaresi, İslam Tarihi Sanatları ve Kültürleri Araştırması Organizasyonuna tahsislidirler.

Çırağan Sarayı:

İstanbul, Beşiktaş ilçesi, Çırağan Caddesi üzerinde bulunan tarihi saray. Haliç ve Boğaziçi'nin en güzel yerleri sultanlar ve önemli kişilere saray ve köşkleri için tahsis edilmişti. Zaman içinde bunların birçoğu yok olmuştur. Büyük bir saray olan Çırağan da 1910 yılında yanmıştı.

Şekil No: 8 Çırağan Sarayı'nın İstanbul Boğazı'ndan görünümü

Önceki bir ahşap sarayın yerinde 1871 yılında Sultan Abdülaziz tarafından Saray Mimarı Serkis Balyan'a yaptırılmıştı.

Dört yılda 4 milyon altına mal olan yapının ara bölme ve tavanı ahşap, duvarlarda mermer kaplıydı. Yapımı için Avrupa devletlerinden borç alınmıştır.

Taş işçiliğinin üstün örnekleri sütunları zengin döşenmiş, mekânlar tamamlardı. Odalar nadide halılarla, mobilyalar altın yıldızlar ve sedef kalem işleri ile süslüyüdü. Boğaziçi'nin diğer sarayları gibi Çırağan da birçok önemli toplantıya mekân olmuştu. Renkli mermerle süslenmiş cepheleri, abidevi kapıları vardı ve arka sırtlardaki Yıldız Sarayına bir köprü ile bağlanmıştı. Cadde tarafı yüksek duvarlar ile çevriliydi. Yıllar boyu harabe halinde duran kalıntı büyük tamirler sonunda yeniden ihya olmuş, yanına ilave edilen eklentiler ile beş yıldızlı, güzel bir sahil oteline dönüştürülmüştür. Bahçesinde süs havuzu, bir iskele ve bir helikopter pisti bulunmaktadır. Günümüzde birçok sosyal aktiviteye ev sahipliği yapmaktadır.

Meydanlar

Taksim Meydanı

Taksim semti ve meydanı adını, eskiden Galata-Beyoğlu suyunun "taksim edildiği", Taksim Maksemi'nden almıştır.

Meydan olmadan önce, eski evlerin sıralandığı dar bir bölge olan semt, meydan haline getirilip genişletildikten sonra zamanla bugünkü görünümünü almıştır.

Şekil No: 9 Taksim Meydanı

Sultanahmet Meydanı

Şekil No: 10 Sultanahmet Meydanı

İstanbul'un en önemli meydanlarından biri. Bizans devrinde Hipodrom olarak bilinirdi. "Hipodrom" Yunanca "hippos" (at) ve "dromos" (yol) sözcüklerinin bileşiminden oluşan ve "at yolu" anlamına gelen bir kelimedir. Osmanlı döneminde buraya At Meydanı denirdi. Günümüze çok az kalıntıları kalan Bizans devri önemli yapıları ve abideleri Hipodrom çevresinde inşa edilmişti. "Büyük Saray" diye bilinen İmparatorluk Sarayı Hipodromun yanından başlar,

aşağılara, deniz kenarına kadar uzanırdı. Bu Saraydan günümüze bir büyük salonun yer mozaik panosu gelebilmiştir. Şehrin en önemli meydanı Agusteion ve burası ile cadde arasında Milerium zafer takı bulunurdu. Cadde Roma'ya kadar uzanan yolun başlangıcı idi ve ilk kilometre taşı da buradaydı. (www.istanbul.com.tr)

Osmanlı zamanında da Yeniçeri isyanları bu bölgede olur, kırk gün kırk gece süren şehzade sünnnet düğünleri, şenlikler burada yapılırdı. İstanbul'da Halide Edip'in işgale karşı konuşma yaptığı 1920 Sultanahmet mitingi de burada yapılmıştır.

Meydanın orta yerinde Kayzer Wilhelm'in ziyaret hatırası olarak yapılmış olan Alman Çeşmesi bulunmaktadır. Meydanın batısında ise İstanbul Adliyesi yer almaktadır. Meydan günümüzde İstanbul'un en önemli turistik merkezidir.

Beyazıt Meydanı

İstanbul'un Eminönü ilçesinde bulunan tarihi bir meydandır. İstanbul Üniversitesi ve Tarihi Kapalı Çarşı'ya ev sahipliği yapmaktadır. Beyazıt Camiini de içinde bulunduran meydan turistlerin uğrak noktasıdır. (www.istanbul.com.tr)

Bugünkü Eyüp

Yakın zamanda pek çok fabrika kapatıldı veya buradan kaldırıldı. Haliç artık kokmuyor. Su kenarında oturmak artık mümkün. Bundan dolayı Eyüp'ün nitelikleri tekrar olumlu olarak değişiyor. Alan bazı şeyleri de kaybediyor. Kırk veya elli sene önce publar ve oyun evleri ve şehir hayatının alışlagelmiş zevkleri vardı.

Şekil No: 15 Pierre Loti kahvesinden Haliç'in görüntüsü

Eyüp'te bugün hiç bar yoktur, buna rağmen köşe dükkânlarda bira satılabilir. Sokakları kahvehane ile doludur, insanlar burada sigara ve çay içerek veya oyun oynayarak vakit geçirirler. Yeni apartman blokları ile birlikte nüfusta büyüdü. Fakat atmosfer hala barış dolu. Camiler ve tarih semte hala hâkim vaziyette. Eyüp ruhsal sakinlik ve rahatlama imajını vurgulamaya çalışmakla meşgul durumda. Sadece bir cami ve mezarlık olmayıp yukarı tepelerinde ağaçlıklar bulunur ve burada genişçe yayılmış vaziyette duran ve adını Fransız yazar Pierre Loti den alan bir kahve vardır.Haliç üzerinde şahane bir manzaraya sahiptir. Eminönü'ne giden bütün yollar görülebilir. Ve büyük bir barış duygusunu ağaçların altında çayınızı alırken hissedebilirsiniz. Şimdi Haliç temiz olup, sandalar insanları karşı sahillere taşımaktadır. Üsküdar, Eyüp arası düzenli olarak çalışarak yolcu taşıyan vapurları vardır. (www.istanbul.com.tr)

EYÜP TARİHİ

Şekil No: 19 Eyüp'ten genel görünüş

Eyüp İstanbul Metropolitan Alan'ının batı yukarısında, Çatalca Yarım adası'nda yer almaktadır. İlçe doğuda Sarıyer, Şişli, Kâğıthane; güneydoğuda Bayrampaşa; batıda ve kuzey batıda Gazi Osman Paşa ilçeleri ile çevrilidir. İlçe Haliç'in son bulduğu noktada başlayan, kuzeyde Karadeniz kıyılarına kadar uzanan 242 km.lik geniş bir alana sahiptir. İlçe sınırları içinden Alibeyköy ve Kâğıthane dereleri geçerek Haliç'e dökülmektedir.

Arnavut köy ve İmrahor yörelerin surları olan Alibeyköy Dersi önce doğuya, sonrada güneye Haliç'e yönelmektedir. Yaklaşık 50 km. uzunluğundaki derenin üzerinde Alibey Barajı mevcuttur. Eyüp tarihi merkezi Haliç doğal su yolu üzerinde bulunmaktadır. Kent yalnızca kurumsal, ekonomik ve politik bir olgu değil aynı zamanda tarihsel gelişim süreci içinde oluşan bir mimari fenomendir.

İstanbul'un ve belki de Türkiye'nin en büyük İslam nekropolü olmak niteliği Eyüp İlçesi halen korunmaktadır. Anıtsal padişah ve vezir türbelerinden, küçük hazinelere ve açık türbelere kadar çok çeşitli mezar yapısı aralarına serpiştirilen cami, mescit çok sayıda çeşme sebil gibi dini ve sosyal yapı çevresini kendine has atmosferini yaratmıştır. (www.istanbul.com.tr)

HALİD BİN ZEYYİP EBA EYYUB-ÜL ENSAR

Türbede mefhum bulunan Hz. Halid Bin Zeyd Ebu Eyüp El-Ensari Medinelidir. Hazreç kabilesinin önemli kollarından Neccar-Zade Hanedanının reisidir. Babasının adı Zeyd, annesinin adı ise Hind'dir. Künyeyi Eba Eyyüledir. Hicretten iki yıl önce Mekke'ye gelerek Hz. Muhammed ile görünmüş ve islamı kabul etmiştir. (HASKEN Mehmet Nerm Eyüp Sultan Tarihi s151)

Eyüp Sultan Hazretlerinin esas ismi Halid'dir. Peygamberimiz 622 M yılında Medine'ye hicret ettiği vakit bütün Medineliler Peygamberimizi kendi evlerinde ağırlayabilmek için yarışa girerler. Peygamberimizde kimsenin kalbini incitmemek için devesinin ipini bırakarak kimini evinin önüne çökerse o evde kalacağını söyleyerek meseleyi halletmişti. İşte deve Medine' de Halid'in evinin önüne çökmüş Peygamberimiz de Hz. Halid'in evinde 7 ay kalmış böylelikle Hz. Halid Peygamberimiz' in Medine'de mihmandarı olmuştu. Hz. Halid'in Mihmandarı Rasulullah unvanı buradadır.

Hz. Halid'in kabri ve kabir taşı meselesinde geniş teknikle bulunmuş olan Alasonyalı Hoca netice olarak şunları beyan etmektedir. "Hz. Mihmandarın burada vefatının ishalden olduğu kati bir hakikattir. Ebu Eyyüb El-Ensari'nin kabrinden çıkan taşın yazısı kufi hatladır. (İŞLİ, Nejat, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Türkiye Vakıflar Bankasının Kültür Hizmeti s23)

Sülüs celi bir hat ve güzel bir istif ile Ali İmran suresinin 93. ayeti kerimesi yazılıdır. Muhtemelen bu yazı, Fatih devrine aittir. Pirinçten dökme ve dövme tezyinatlı alt pencere kapaklarını ise Sultan III. Selim yaptırmıştır.

TÜRBE

Ölen insanlara saygı duymak, onların bazı hatıralarını yaşatmak insanlığın en eski geleneklerinden biridir. İslam toplumunda da bu yaşatılmış, özellikle büyük şahsiyetler için türbe yapılmaya devam edilmiştir. Fakat tasavvufi muhitlerin kabir ve türbelere olan ilişkisi çok değişik ve canlıdır.

Şekil No: 11 Mimar Sinan Türbesi'nden bir örnek

Vefat eden velilerle manevi alışverişler bir kesintiye haline gelmiş, hatta türbename adıyla yeni bir eser türü meydana gelmiştir.

Türbenin Türbedar adıyla bir yöneticisi ve değişik konularda ona yardımcı olan, Kur'an okuyan, temizlik yapan insanlar vardı. 1556 tarihli Yavuz Sultan Selim ile ilgili bir vakfiyede bu padişahın türbesinde dört değişik görevi yerine getiren kişilerin adedi 69 idi.

Fatih türbesindeki görevliler ise şunlardı: 2 Türbedar, 10 Cüzhan, 1 Sermahfel, 1 Muarriif, 4 Muhafız, 1 Buhurcu, 1 Saka, 1 Çereğdar ve Ferraş 1 Noktacı.

İstanbul'da halk tarafından ziyaret edilen bir çok evliya türbesi ve yatır vardır.. Ancak, en çok ziyaret edilen ve hatırasına en çok hürmet edilen ilk türbe, Eyüp Sultan Türbesi'dir. Eyüp Sultan'ın, Türk toplum ve devlet hayatında tarih boyunca büyük yeri ve önemi olmuştur. Zira Osmanlı Padişahları tahta çıkışlarında Eyüp Sultan'da kılıç kuşanmışlardır.

Öyleki, Eyüp Sultan'a yakın gömülmek bile kutsal bir amaç olmuştur. Bu günde, Türkiye 'de en çok ziyaret edilen türbe, Eyüp Sultan Türbesi'dir.

EYÜP SULTAN TÜRBESİ

Hazreti Halid Bin Zeyd Ebu Eyup el-Ensari'nin kabri şerifi Akşemseddin Hazretleri tarafından keşif ve tayin edilince Fatih Sultan Mehmed Han, mezarı üzerine bir türbe-i latif bina edilmesini ferman buyurdu. Türbenin inşaatına 1453 yılında ve İstanbul kuşatmasının ilk günlerinde başlandı. Mimari hakkında herhangi bir kayda rastlanmamakla beraber türbe, gerek plan gerek yapı ve malzeme bakımından devrin bütün hususiyetlerini aksettirmektedir.

Fatih Sultan Mehmed tarafından inşa ettirilen Hz. Halid Türbesi'nin kuzey ve kuzey batısı hariç diğer taraflar daha sonraki devirlerde yapılar ile tamamen kapatılmıştır. Günümüzde Fatih Sultan Mehmed' in yaptırdığı türbe binasının orijinal şekli ancak kuzey ve kuzey batı eihetinden bakmak suretiyle görebiliriz.

Şekil No: 12 Eyüp Sultan Türbesi

Asıl türbe gövdesi, sekiz köşeli bir plana oturturulmuştur. Sekiz köşe beden üzerine türbe binası, kasnaksız bir türbe ile örtülmüştür. Türbe cümle kapısının bulunduğu duvar kanadı hariç her duvarda altılı üstü ikişer pencere bulunmaktadır. Üsteki pencereler, alttakilere nazaran daha küçük ve kemerlidir. Ayrıca pirinçten dökme kapakları mevcuttur. Sekiz köşeli plana oturan türbeye dışardan bakıldığında her kanat duvarında bulunan pencerelerin bir silme çerçeve içine alındığı görülmektedir.

Türbenin duvarları küfeki taşından yapılmıştır. Çinisiz bir Mahmut Paşa Türbesi'ni andırmaktadır. Yüksek ve kemerli cümle kapısı, kible tarafındaki medhale açılmaktadır. Türbenin tam ortasında etrafı gümüş bir şebeke ile çevrili hazreti Halid bin Zeyd' in sandukası yer almaktadır. Türbenin iç kısmına ait tasvir ve tavsifi, merkezden muhite doğru ilerlemektedir. (AKAKUŞ, R. Eyüp Sultan ve Mukaddes Emanetler)

Eyüp Türbesi en son 1819'da Mahmut tarafından tamir ettirilen bu türbe içi ve cephesi baştan başa XVI. XVII. ve XVIII. Asır Osmanlı çinileriyle kopyalanmış olup bunlar arasında tek tük Avrupa çinileri de görülmektedir. Bu çinilerden dış taraftakiler müteaddit defalar çalınmış ve yerlerine konulmuştur. Bu türbede de elde mevcut stok ve yedek çinilerin kullanıldığı anlaşıyor. (ASLANAPA, Oktay; Osmanlılar Devrinde Kütahya Çinileri)

Camiden önce yapıldığı bilinen türbe evvelce avlunun içinde iken 1798-1800 'deki inşa sırasında dışardan kalmış ve avlu ile arasındaki bağlantı mevcut hacet penceresiyle temin edilmiştir. Bu hacet penceresi I.Ahmet tarafından 1022 'de (1613-14) yaptırılmış, ayrıca türbenin camiye bakan tarafında önüne bir duvar, yanına leri taşan üç şebekeli bir sebil ilave edilmiştir.

Şekil No: 13 Eyüp Türbesi bahçesinden bir görünüm

Türbe sekizgen planlı, kubbeli, klasik türbe mimarisinde kesme taştan yapılmıştır. Her cephesinde altta sivri boşaltma kemerli dikdörtgen biçimli, üstte ise sivri boşaltma kemerli pencerelerle aydınlatılmıştır. Alt pencerelerin üst hizasına kadar iç duvarlarla çinilerle kopyalanmıştır. Bunların üstünde lacivert zemin üzerine beyaz celi hatla yazılmış yine çinilerden bir kuşakta besmele ve Tevbe suresinden ayetler yer almaktadır.

Duvarların yukarı kısımları ile kubbe kalem işi nakışlarla bezenmiştir. Herhalde türbe camii ile birlikte 1798-1800 yıllarında tamir edilmiş olmakla beraber mimarisine dokunulmamıştır. III. Selim tarafından pencere kanatları yenilenmiş, sandukanın etrafı gümüş kafesle çevrilmiş, yeni bir avize asılmış ve bizzat padişahın kaleme aldığı dörtlük, levha halinde Yesarizade Mustafa İzzedin Efendi'nin hattı ile yazılmıştır. Hadikatü'l cevamide bildirildiğine göre ciddi bir tamirde II. Mahmud zamanında yapılmıştır. 13 Muharrem 1235'te başlayan bu tamir, bina emini Ahmed Efendi idaresinde 5 Cemaziyelahir 1235'te tamamlanmıştır.

Türbenin içinde duvar kenarında bulunan bir kuyunun I. Ahmed tarafından türbenin tamiriyle birlikte 1016'da ihya ettirildiği, üzerindeki dört beyitlik manzum kitabede belirtilir.

“Bu kuyu kim ol nezir suyu âlem içre zemzem/ Alemdar-ı sasülün ayağına yüz sürer zühreyen Şu Dem ki türbenin dışını kırdı Ahmed Han / Yapıp mermerler ile eyledi ihya ol şeker-güftar. Kuyu bileziğinden 2m aşağıda kuzeye kadar uzanan bir dehliz veya kanalın ağzı bulunmaktadır. Su artıp taşıtığında türbeye zarar vermemesi için haliç tarafından mermer döşeli ve 1.25 m. Yüksekliğinde, genişliği 2-5 m. arasında değişen üstü tozlu örtülü bir kanal açılmıştır. Bu dehlize avludaki sebilden altı basamaklı bir mermerle de inilir. (ASLANAPA, Oktay; Osmanlılar Devrinde Kütahya Çinileri)

Dehliz veya kanalların varlığı, türbenin yapımından önce burada herhalde Bizans çağına varan bir su tesisinin bulunduğuna işaret olarak görülebilir.

Türkiye Sultan İbrahim tarafından hediye edilmiş dört büyük gümüş şamdan sonraları müzeye kaldırılmıştır. Türbede ayrıca sancak-ı şerif de muhafaza edilmekteydi.

Ancak1730’da Patrona isyanı sırasında sancak-ı şerifin asillerin ellerine geçmemesi için saraya alınarak Hırka-i Saadet Dairesine konulduğundan günümüzde yalnız kılıfları durmaktadır.

Şekil No: 14 Eyüp Camii’nden bir görüntü

I. Abdülmecit 1200’de kapı ve pencere kanatlarını yenilemiş, II. Abdülmecit de tunç kapı kanatları önüne kendi eliyle yaptığı sedef kakmalı parmaklı kanatlar koydurmuştur.

Türbenin içindeki sandukanın etrafı III. Selim dönemine ait 1207 tarihli gümüş bir şebeke çevirir.

‘Yazdı itmamına tarih\ Pak-vala eser-i Şah Selim’’ sanduka örtüsü de II. Mahmud tarafından konulmuştur.

‘Üstündeki simge işlenmiş yazılarla Mustafa Rakım Efendi’nin hattıyla yazılmıştır. Türbenin içinde ayrıca padişahların bir çoğunun ve ünlü hattatların kaleminden çıkmış değerli levhalar bulunmaktadır.

Türbe II. Mehmed zamanında yapılmışsa da, pek çok onarım geçirmiş, değişikliğe uğramıştır. Kefedeki taşdan, sekizgen planlı kubbeye örtülü bir yapıdır. Avluya bakan bir hacet penceresi, bunun yanında da kapısı vardır. Bunların üzeri avluya doğru taşan bir saçakla örtülüdür. Türbenin aslı çok yalın olmakla birlikte, bu gün hem içi, hem de avluya bakan duvarı 15. yy.dan 18. yy.a değin çeşitli dönemlere ait çinilerle bezelidir. Sandukanın ayak ucundaki kuyunun, mezarın sırasında bulunan pınar olduğuna inanılır. (Anabritannica 8. Cilt. Sf.410)

Türbe koridoruna giriş kapısı hizasında ve yanda ikinci bir kapı daha vardır. Bu kapı Sultan I. Ahmed’in yapıtının olduğu sebilin kapısıdır. Üzerinde biri küçük biri büyük iki kabe mevcuttur. 3 nolu büyük kitabe üstte ve 63 X 95 cm. ebattadır. Sebilin esas şu tevzi edilen tencereleri üzerinden beyitten 3 beyitlik şu kitabe yer alır. Gürcü

Mehmet Paşa'nın mezarına bakan Broz şebekeli hazine penceresi üzerinde 210X36 cm. ebattaki kitabe vardır.

Bu kitabe 1035'de ölüp hemen bu pencerenin önüne gömülen Sadrı Azam Gürcü Mehmet Paşa'ya aittir. Türbe koridorunun avluya bakan çinilerle müzeyyen duvarları tepesinde dış avluya bakan çıkış kapısı yanında duvarda 2 satır halinde 70X365 cm ebattaki 5 nolu kitabede besmeleyi müteakip Fatih suresi yazılmıştır. Türbe koridorunun iç tarafında tam türbe iç kapısı hizasının hacet penceresinin üzerine iki satır halinde ve Hz. Halid'in sandukasında bakır tarzda bir kitabe konmuştur.

EYÜP SULTAN TÜRBESİ İÇ BEZEMESİ SÜSLEMELERİNİN DURUMU

SANDUKA, ŞAHİT VE ŞAHİDELER

Eyüp'teki türbelerin çok çeşitli tarihlere ait oldukları yapı kalitesi, plan özellikleri bakımından da çok farklı düzeylerde örneklerin bulunduğunu teker teker incelediğimizde göreceğiz. Bu nedenle süslemelerinde ortak yanlar bulmak pek de mümkün olmamaktadır. Yine de bu konuda bir genelleme yapmak gerekirse devir üsluplarının mimarisinin yanı sıra süslemeye de yansıdığı görülmektedir.

Genellikle taştan inşa edilen yapıların, ayrıntılarında mermer kullanıldığı bu kısımlarda az da olsa kabartma veya şebeke olarak bir bezemeye rastlanıldığı görülmektedir.

Şekil No: 16 Eyüp Türbesi avlusundan bir görünüm

Saçak hattı, cepheleri ayıran sınırlar pencere ve kapı söveleri ile alınlıklar ve kemer için bu durum söz konusudur.

İç süsleme çoğu yapıda örtü sisteminin içini kaplayan kalem işlerinden ibarettir. Bunların ne kadar yapı ile çağdaş olduğu ise tartışılabilir. Siyavuş Paşa Türbesi, Eyüp Sultan Türbesi, Sultan Reşat Türbesi gibi çok az sayıdaki türbede ise çini kullanılmıştır.

Eyüp Türbelerinin içindeki sandukalar, mermer lahitler ve bunların şahideleri, ayrı bir inceleme konusu olabilecek kadar çok çeşitlidir. Burada ancak bazı kısa açıklamalar yapabileceğiz.

Şekil No: 17 İstanbul Eyüp Camii'nden bir görüntü

Türbelerin pek çoğu ilk defnedilen kişiden sonra, ailesinden bir çok kişide gömülüdür.

İlginç olan husus ise asıl türbe sahibinin çok basit bir ahşap sandukası bulunmasıdır. Bu gibi sandukaların üzerinde aslında kıymetli kumaş işlemelerden örtülür.

Mermer lahitler ise çok defa daha sonra buraya defnedilen kişilerdir. Ancak, yine dikkati çeken, pek azında tarih veya sadece bir mezarın üzerinde yer alır. Bunlarında pek çoğunda yazı yoktu ve sahibi meçhuldür.

Mermer lahitlerin veya şahidelerin yaptıkları devrin üslubunu aksettiren kabartmalarla süslü olmaları tarihlendirmeleri bakımından yardımcı olmaktadır.

Mezarlıklarda bulunan tek şahide veya lahitler, isim ve tarih veren kitabeler bakımından çok zengindir. Evvelce türbelerde bulunan ve mezar sahiplerinin adlarını belirten levhalar, türbelerin ziyarete kapandığı sırada Vakıflar idaresince kaldırılarak muhafaza edilmiştir. Ancak, hangi türden alındığı sistemli bir şekilde tespit edilmediğinden, türbelerde yatan kimselerin adlarını tespit etmek imkânsız hale gelmiştir. Böylece düzeltilmesi mümkün olmayan bir durum doğmuş ve araştırmalar çok güçleşmiştir.

SANDUKA

Sekiz köşeli plan üzerine yapılan türbe binasının tam orta yerine Hz. Halid bin Zeyd'in sandukası konmuştur. Sanduka ahşaptır. Üzerine siyah atlastan yapılmış ve sarı renkte işlenmiş güzel yazı örnekleri ile süslü "Kisve-i Şerife" çekilmiştir. Sanduka üzerinde bulunan siyah atlastan yapı bu Kisve-i Şerife'yi Sultan II. Mahmud yaptırmıştır.

Şekil No: 18 Eyüp Sultan'ın sandukası

Üzerindeki yazıların büyük kısmı devrin meşhur hattatı Mustafa Rakım Efendi'ye aittir. Ancak sırma kuşak üzerinde bulunan celi yazılar bizzat Sultan II. Mahmud'un kendi el yazmasıdır.

TÜRBENİN İDARESİ

Halen Hz. Halid Türbesi, Müzeler Müdürlüğü'ne bağlıdır. Pazartesi günleri hariç her gün ziyarete açıktır. 1922 senesine kadar bir baş türbedar olmak üzere on türbedar tarafından görülmektedir.

Fatih Sultan Mehmed'in vakfiyesine göre Hz. Halid Türbesi, Cuma geceleri sabaha kadar açık bulundurulur ve içerde Kur'an-ı Kerim okunurdu. Çorlulu Ali Paşa, pazartesi; Sadr-ı azam Hafız İbrahim Paşa da Kadir geceleri; türbenin sabaha kadar açık tutularak ziyaret ve Ku'an-ı Kerim tilaveti için vakıf bırakmışlardır.

Yapılan vakfiyeler gereğince 1922 yılına kadar her gün sabah namazını müteakip devamlı on hafız, türbede devir hatimi indirirlerdi.

Ayrıca Silahtar Ali Ağa, Gümrükçü Osman Ağa, Hazine Kâtibi Hayri Efendi Türbede mevlit okunması için vakfiyeler bırakmışlardır. (Eyüp Sultan ve Mukaddes Emanetler a.g.e. s125)

EYÜP SULTAN TÜRBEŞİ ÇİNİLERİ

Eyüp Sultan Türbesi'nde her döneme ait çiniler bulunmaktadır. 16. yüzyıl çinilerinden oluşup içerisinde İznik, Kütahya ve Tekfur Sarayı çinileri bulunmaktadır. Çinilerde yer yer hasar görülmektedir. Bir kısım restorasyonuna başlanmaktadır. Desenler genelde aşamadır. Her kare bir biri ile birleştğinde kompozisyon ortaya çıkar.

KÜTAHYA, İZNİK VE TEKFUR SARAYI ÇİNİLERİ

İZNİK VE ÇİNİLERİ

İznik, Anadolu'nun kuzeybatısında aynı adı taşıyan gölün kıyısında Bursa iline bağlı bir ilçedir. M.Ö. 316 yılında Büyük İskender'in subaylarından Antigonas Monophthalmas, Antigoreia adıyla bu şehri kurduğu zaman burada küçük bir yerleşim bulunmaktaydı. (Antik Dekor, sayı:38,s:132)

Zengin geçmişinden de anlaşılacağı gibi İznik günümüze pek çok uygarlığa ve kültüre ev sahipliği yaparak gelmiştir. Bu nedenle sanat tarihi ve arkeoloji açısından çok zengin kaynaklara sahiptir. (Antik Dekor, sayı:38,s:132)

Tarih öncesinden günümüze uzanan birçok dönemin tarihi ve kültürel değerlerini bir arada barındıran İznik, tamamen eski surlarla çevrilidir. Bir arkeoloji, tarih ve sanat laboratuvarını andıran İznik'te 1963 yılında başlayıp, aralıksız 1969'a kadar süren kazılar sonrasında, dünya literatürüne çeşitli isimlerle geçen seramik ve çinilerin asıl üretim merkezinin İznik olduğu kesinlik kazanmıştır. Ara verilen kazılar 1981'de yeniden başlatılmıştır. (Antik Dekor, sayı:38,s:132)

14.- 17. YÜZYILLARDA İZNİK ÇİNİSİ

13. yy.da bu yana örneklerine cami ya da medrese gibi anıtlarda rastlanabilen, Anadolu çinisi, yakın doğudaki benzerlerinden değişik üslubu ve kendine has özellikleri ile ayrılır.

Mavi – beyaz İznik çinilerinin ulaştığı teknik ve estetik seviyeye, İznikli ustaların çağdaşları olan yakın doğu çini ustaları gibi, çin porselenleri ile rekabete girmeleri sonucunda varıldığı bilinmektedir

Bu dönem Çin porselenlerinde görülen bazı motifler, sınırlı bir şekilde İznik Çini desenlerine esin kaynağı olmuşsa da motifler genellikle yeni yorumlar katılarak oluşturulmuştur.

Kanuni Sultan Süleyman döneminin başından itibaren en parlak devrine giren İznik çiniciliği, “Evani” denilen kap kaçak yapımı konusunda çin porselenleri ile rekabete girmiştir. Bu dönemde İznik çini atölyelerinde üretilen mavi-beyaz tabaklara kâse, sürahi, maşraba, kavanoz, cami kandili, şamdan, kalemdan, sahan, şişe, ibrik ve buharda gibi çok çeşitli seramik ürünleri zengin desenlerle bezenmiş sonraları renk ve desen armonisi ile daha da zenginleşmiştir.

16.yüzyılda, sır altı beyaz-sert hamurlu seramik yapımının başlamasından itibaren İznik’teki çini üretimi düzenli bir hal almış, çini desenleri kitaplardaki tezhip desenlerine, formların ise metal kaplara benzetilmeye başlanmıştır. Yine aynı dönemde serbestleşen desenlerdeki kobalt mavisine zamanla firuze, iki ayrı dönemde serbestleşen desenlerdeki tonda yeşil ve mor gibi renkler eklenmiştir. 1540’larda ise parlak ve kabarık mercan kırmızısının de renklere katılmasıyla, Türk çiniliğinin de desen ve teknik açısından yeni bir devre başlamıştır. (Antik Dekor, sayı:38,s:135)

İnanılmaz derecede bol çeşit motif ve kompozisyonların uygulandığı İznik çinilerinin tam bir desen repertuarını çıkarmak imkânsızdır. İznikli ustaların çini yapımında ulaştıkları teknik üstünlüklerin yanı sıra etkileyici olan, desen oluşturmada ki yaratıcı güçleridir. İznik çinisi desenleri ile Türk Sanatının diğer kolları arasındaki ilişki Osmanlı Sanatının bütünlüğünü ortaya koyar niteliktedir.

15.yy sonu ile 18.yy arasındaki hiçbir belgede İznik dışında başka bir merkezin adına rastlanmaz. 1600 tarihli bir narh defterinde İznik adının başlıkta geçmemesi “çini” sözcüğünün İznik çinisi anlamında kullanıldığını gösterir.

Duvar çinilerinin saray tarafından çok sevilip kullanılmasına rağmen, 16.yy’ da İznik’te en kaliteli ve en güzel eserlerin yapıldığı zaman bile İznik çinileri sarayda ve sarayı izleyen çevrede çin porselenlerinin yanında hep yanında gölgede kalmış ve ancak günlük eşya olarak kullanılmıştır. (Seramik Dünyası, Mayıs-Haziran 1993)

Bütün bunlara rağmen, İznik çini sanatı yeteri kadar tanınmamaktadır. İznik çinilerine uzun yıllar “ İran İşi” denmiş, daha sonra bunlara “Rodos İşi, Şam İşi, Kütahya İşi, Haliç İşi, Adalar İşi” gibi yanlış isimler yakıştırılmıştır. Son yıllarda İznik üzerine yapılan çalışmaların artması ile bu yanlışların düzeltilmesine başlanmıştır. (Seramik Dünyası, Mayıs-Haziran 1993)

İZNİK ÇİNİLERİNİN ÖZELLİKLERİ

İznik çinilerini benzersiz kılan ve müzeciler ile koleksiyoncuların hayranlık duymasına yol açan pek çok sebep var. Üretimlerine üç yüz yıl ara verilmiş olması, başlıca sebeplerden biri. Son derece temiz, beyaz astarları, sert sırları ve sıratlı tekniğindeki bezemelerinin yanı sıra başarılması çok güç bir tekniğe sahipler. Çini plaka ve evaniler de (kap-kacak) kullanılan bazı renkler, özellikle de mercan kırmızısı, elde edilmesi ve uygulanması son derece güç karışımlar. Yerli ve yabancı uzmanların bu konudaki araştırmaları yıllardır devam ediyor.

Öte yandan, hamur, astar, sır karışımı olarak yüzde 70–90 oranında kuvars, kuvarsit içeriği ile seramik literatürünün de “teknolojik” olarak başarılması zor diye tanıtılıyor. Kuvars + kil + frit karışımının 900 C’deki kombinasyonları fevkalade geniş bir termik spektrum içinde dağılıyor. “Seramik doku bütünlüğü”ne ters düşmesine rağmen, çini plakalarının hamurlarının içindeki gözenek ve parların bir ağ oluşturması, sıcak – soğuk ve don olaylarında hem bu plakaların genleşme ve büzülmesini (dilatasyon), hem de tatbik edildikleri duvarların solumasını mümkün kılıyor.

Form tasarımı açısından diğer mimari elemanlarla, evaniler olarak da sofa ve mutfak işlevleriyle bütünleşebiliyor. Kullanılan renkler, yarı değerli taşların renklerinden etkileniyor, mercanın kırmızısı, malahitin veya firuzenin yeşili, lapis lazulinin koyu mavisi gibi...

Astardaki beyazlık, ara madde kullanılmadan, mineral olarak elde edilen bir beyazlıktır. Sırların hafif matlığı gözleri yormayan, ışığı çok yansıtmayan bir özelliğe sahip. Çini ve evanilerin desen ve tasarımları alegorik ve sembolik değerler yanında, İznik florasını ve faunasını da yansıtıyor. Ayrıca, Osmanlı saray bahçeleri mimarisi ile fauna ve florasını da İznik çinilerinde bulmak mümkündür. Çinilerdeki geometrik örgülü düzenlemeler için, gökyüzüne, göksel kurallarla insan arasındaki ilişkiye duyulan ilginin, yani kozmolojik düşüncenin yansımasıdır.” denilebilir. İznik çinilerindeki kitabe ve yazılar iddialı ve egosantrik metinler içermez, İslam düşüncesi ve felsefesini yansıtır. Mimari yapılarda çini bezemeler diğer vasıflarla bütünleşmiş olarak ancak aşırılıktan çok uzak, güzel ama mütevazı ölçülerde tutulmuşlardır. (Seramik Dünyası, Mayıs-Haziran 1993)

KÜTAHYA ÇİNİLERİ

18. - 19. Yüzyıl Sonu Kütahya Çinileri

18. yüzyılda İznik çini ve seramik imalatının son bulunmasından sonra yeni bir hız kazanan Kütahya atelyesinde, kalite bakımından fark gösteren iki ana grup seramik görülür. Birinci grubu teşkil eden kaliteli örneklerin 18. yüzyılın ilk yarısına ait olduğu kabul edilir. Bu ince zarif seramikler desen ve renklerindeki başarılarıyla dikkati çeker.

Kütahya çinilerinde sert beyaz bir hamur ve sır altı tekniği kullanılmıştır. Desenler fırça darbeleriyle mavi, kırmızı, şarap rengi, sarı, yeşil, eflatun, lacivertle renklendirilmiştir. Çeşitli renklerle canlı işlenenlerin yanı sıra beyaz zemin üzerine mavi tonlarıyla işlenenlerde boldur. 18. yüzyılın ikinci yarısında ikinci yarısında kalitede gerileme görülür. İkinci grubu oluşturan bu renklerde eflatun yok olur, yerine patlıcan moru veya koyu renkler hâkimdir, desenler kabalaşır. Bu kaba işçilikli grup hamur beyazımsıdır ve fazla sert değildir. Krem, bej, firuze, mor, kahverengi, sarı gibi renklerle işlenen desen fırça darbeleriyle boyanmıştır. Bu örneklerde kırmızı görülmüştür. (Türk El Sanatları, H. Örcün BARIŞTA, s:65)

18 yüzyıl Kütahya işlerinde henüz kuvvetli bir üslup anlayışı ile çok sevimli ve modern anlayışta eserler yapılmıştır. 19. yüzyıldan itibaren karışık etkiler altında Kütahya'nın bu son devir keramiği karakteristik özelliğini kaybederek eski Şam İşi grubu keramikleri taklit eden düşük kaliteli imalata geçmiştir. Böylece keramik sanatının tarihi büyük devirleri tamamlanmış olmaktadır. 1963 yazısında Kütahya'da yapılan bir sondaja bu geç devir Kütahya keramiğinden çeşitli küçük parçalar ele geçirmek kabil olmuştur. (Anadolu Türk Çini ve Keramik Sanatı, Oktay Aslanapa, Türk Kültürü Araştırma Ens. Yay:10, seri: V Sayı:1, s:35)

KÜTAHYA ÇİNİLERİNDE KIRMIZI HAMUR DEVRİ

Bu devir çinilerinin hamuru içinde beyaz tanecikler bulunan kırmızı bir görünüştedir. Bu görünüş, bazı kimselere killi bir terkip zanını vermiştir. Hâlbuki bu hamurun içinde %95 varan miktarda silis bulunmaktadır. Müşahede edilen beyaz tanecikler muhtelif büyüklükteki serbest kuvarstan ileri gelmektedir. Bu sayede büyük ebatta, kalın peşlenmeyen, çatlamayan hararete dayanıklı plakalar yapmak mümkün olmuştur. Bu devirde tatlı bir sarı, yeşil, lacivert, mor, firuze, beyaz, siyah renkli boyalar çok kullanılmıştır. Sarının antimondan, lacivertin kobalttan, siyahın kromitten, morun mangandan, beyazın kalaydan elde edildiği söylenir.

KÜTAHYA ÇİNİLERİNDE BEYAZ HAMUR DEVRİ

Bu tip çiniler 15.yy sonunda görülmeye başlamıştır. Hamurun rengi sarımtırak, beyaz dokusu çok ince ve sıktır. Bünyesinde silis miktarı %90 ve kuvars %80 yaklaşmaktadır. En büyük hususiyetlerinden biri de bağlayıcı olarak kullanılan sırça da bol miktarda kurşun bulunmasıdır. Bir müddet sonra çok renkli çalışmalara başlanmış ve ilk defa astarlı çiniler imal edilmiştir. Hamurun terkibine kil ilave edilmiştir. Astarın kalınlığı bir hayli fazladır. Hamura nazaran daha beyaz, taneleri daha incedir. Terkibinde silis nispeti fazladır. Daha az emici olan bu tabaka, renklere temiz ve parlak bir görünüş vermektedir. Fırça ile çalışmada büyük kolaylık sağlandığından zerafet ve incelikle işlenmesine imkân vermiştir. (Türk Çinilerinde Kütahya, Rıfat Çini, İst.91 Uycan Yay.. s.13)

TEKFUR SARAYI ÇİNİLERİ

III. Ahmet devrinde Nevşehirli Damat İbrahim Paşa İstanbul'da çiniciliği tekrar yaşatmak ister. 1719'DA İznik' gönderdiği fermanla İstanbul'da kurulacak atelye için malzeme, usta ve fırın planları gönderilmesini emreder. Atelye Eyüp'te ki eski Bizans eseri olan Tekfur Sarayında kurulur. Fabrikanın başına Mehmet Ağa isimli bir iş adamı geçer. Ustalar İzniklidir. Tarihli en erken örnek(1724\25) Eyüp'te Cezeri Kasımpaşa Camii mihrabındadır. (Türk Çinilerinde Kütahya, Rıfat Çini, İst.91)

Kullanılan teknik yine sıratlıdır. Tekfur Sarayı imalatı Patrona Halil İsyanında Damat İbrahim Paşa'nın öldürülmesi ve III. Ahmed' in tahttan indirilmesi nedeni ile çok kısa süreli olur. Lüzumlu malzeme İstanbul dışından gelmeyince ve artan ilgisizlik sonucu çalışma durur. (Türk Çinilerinde Kütahya, Rıfat Çini, İst.91)

Tekfur Sarayı çinileri yine de eski çinilere kıyasla başarısız kalır. Soluk kırmızı, kobalt mavisi, firuze, sarı, yeşil, lacivert ve siyah konturlar bazen birbirine karışır, renkler çok başarılı değildir. Zemin çok zaman kirli ve beneklidir. Sır kalitesi iyi değildir. Çatlaklar görünür. Tekfur Sarayı Çinilerinin kullanıldığı önemli eserleri şöyle sayabiliriz:

İstanbul'da Eyüp Sultan Türbesi'nde ve camii avlusunda 16. yy çinileriyle birlikte, İstanbul – Hekim oğlu Ali Paşa (1734), Üsküdar, Kaptan paşa (1727), Üsküdar-Yeni Valide (1710), Eyüp-Cezeri Kasımpaşa (1725) camilerinde ve İstanbul – Balat ve Hubyar mescitlerinde, Topkapı Sarayı Bab-ı Hümayun'da III. Ahmet Çeşmesi' nde (1729) Ayasofya Kütüphanesi'nde kısmen cephesi, Valide Sarayı imalatından Fuat Paşa köşküne ait olan çini ocak bugün Londra Victoria and Albert müzesindedir. (Türk Çini Sanatı Prof. Dr. Gönül Öney, s:71,72)

18. yy başında İznik çini tezgâhlarının İstanbul'da canlandırılmaya çalışıldığını görüyoruz. Bu atölyeler Eyüp'te ki Tekfur Sarayı alanında kurulur. Eyüp'te Cezeri Kasım Paşa Camii'nin mihrabında burada yapılan çiniler görülür. (1724–25) Tekfur Sarayı çinilerinde Kâbe tasvirlerinin üç boyutlu daha gelişmiş bir perspektifle canlandırdığını izleriz. Bazı detaylar çok daha ayrıntılı işlenir. Kâbe etrafındaki çeşitli tepeler, yapılar hatta şehre ait bazı ayrıntılar belirtilir.

ÇİNİ SANATININ ÖZELLİKLERİ

Türk Süsleme Motiflerinin Başlıcaları

- Rumi'ler

Şekil No: 20 Rumi Motifi

Orta Asya'dan gelen ve Anadolu Selçukluları tarafından geliştirilen bu motif genellikle kuş beden ve kanatlarından stilize edilerek üsluplaştırılmıştır.

Rumî motifinin günümüze gelen en erken örneği, Uygur Türkleri'ne ait 9.10.y.y. da yapılmış olan Bezeklik Fresklerindeki bir deniz ejderinin kanatlarında görürüz (Berlin Staatliche Museem)

Eskiden Anadolu'ya diyarı Rum denilirdi. Buraya yerleşen Selçuklu Türkleri' nin bu motifi bolca kullanmaları nedeniyle de bu adı almıştır.

Rumî'lerin, sade, piçide, hurde, sencide, kanatlı, dilimli gibi pek çok çeşitleri vardır. Desendeki işlevine göre de, tepelik, orta bağ ve ayırma rumi gibi isimler alır.

XV. y.y. da kısa düz hatlar üzerinde de görülen rumi motifler genellikle kavisli ve helezoni çizgiler üzerinde yerleştirilir.

Hayvanların kanat, bacak ve bedenlerinin stilize edilmiş şekillerinden oluşurlar pek çok çeşitleri vardır. Rumîlerle yapılan dekorlar başlı başına bir üslup doğurmuştur.

- **Hatai'ler (Hatayi)**

Şekil No: 21 Hatayi Motifine bir örnek

Çin ve Orta Asya etkisinde, çoğu kez kökenleri belli olmayacak derecede stilize edilmiş çiçek motifleridir.

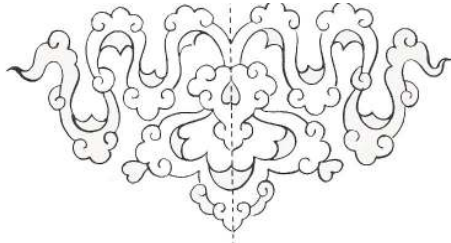
Bunların üstten görülenlerine penç adı verildiği gibi merkezsiz hatailer de denilmektedir.

Hatai motifi çoğu kez simetrik bir tarzda çizilir. Ancak bazen bunların orta kısımlarına simetriyi bozacak şekilde yaprak ve kıvrımlarında konulur.

Diğer motiflerin eşliğinde olduğu gibi yalnız başlarına da kullanılmışlardır. Dönemlerine göre farklı bünye özellikleri vardır.

Anadolu Selçukluları'nda oldukça sade olan bu motif XV. Ve XV. y.y. ' lar da çok süslü ve zengin bir görünüm alır. Diğer süsleme motiflerimizde olduğu gibi genellikle kendi hatlarında devam ederek diğer motiflere karışmazlar.

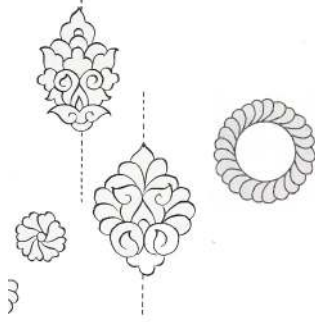
- **Bulutlar**

Uzak Doğu kökenli olduğu için bu motifi bu motife Çin bulutu da denir. İstanbul Sarayı'na XV. y.y.'da takriben 2. Bayezid döneminde girdiği ve klasik süsleme motiflerimiz arasında yer aldığı görülür.

Şekil :22 Bulutlarla hazırlanmış bir kompozisyon

- **Münhani'ler**

Özellikle Selçuklu dönemi el yazması kitap süslemelerinde görülen bir motiftir. İlk örneği Rumi motifi ile birlikte aynı eserde görürüz.

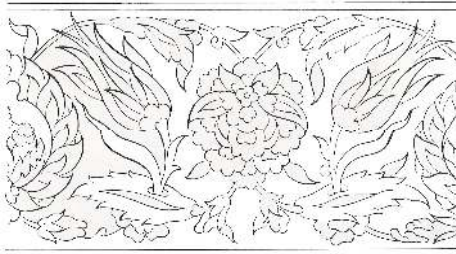
Anadolu Selçukluları'nda bolca kullanılmaları ve kavisli hatları nedeniyle Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver bu üslûba Selçuklu Münhanileri adını vermiştir. XV.y.y.'dan sonra kullanılmaları oldukça azalır.

Şekil No: 23 Münhani Motifi

Bu dönemden sonra ancak durak veya hizip güllerinde gördüğümüz motif, Orta Asya üslûbu kademeli bir boyama tarzına sahiptir.

Kelime anlamı eğri demek olan münhani, tezyinata kenar suyu veya müstakil desen olarak kullanılır. Bunlar simetrik olduğu gibi, aynı şeklin kenarından meydana gelmiş yürüyen desenlerde olabilirler.

- **Yarı Stilize Çiçek Motifleri**

Şekil No:24 Yarı stilize edilmiş çiçekler

XVI. y.y. ilk yarısından başlayarak Osmanlı süsleme sanatlarının sonuna kadar kullanılan bezeme motiflerimizdendir. Bazı hallerde yarı stilize olarak da çizilseler de kökenleri daima belli olacak tarzdadır.

Özellikle XVI: y.y. ortalarında Kara Memi ekolünün başlamasıyla süsleme alanlarında kendini göstermiş, klasik Türk süslemesinin ana temasını oluşturmuştur.

Bu üslûbun ana örgeleri başta lâle olmak üzere, karanfil, gül, nergis, sümbül, çiçek açmış bahar ağaçları ve servilerdir.

Bu grubu teşkil eden çiçekler incelendiği zaman, çoğunlukla çiçeklerin yalın, sade olduğu dikkati çeker.

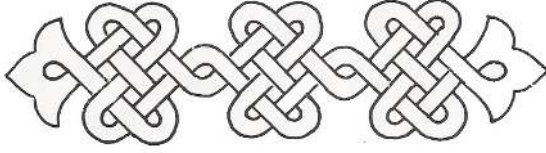
- **Natüralist Çiçekler**

Bu süsleme üslûbuna ‘Şüküfeler’de denilir.XVIII. y.y.’dan itibaren Batı sanatının tesiri altında gelişmiş bir tarzdır.Tamamen natürmort anlayışı ile çizilip, boyanırlar.Tek olarak çizildiği kadar, buketler halinde ve vazolar içinde de bolca uygulandığı görülmektedir.Bu üslûpta tabiatta hemen, hemen her tür çiçek kullanılmıştır.

Şekil No: 25 Natüralist çiçekler

- **Geçme’ ler**

Özellikle Anadolu Selçukluları tarafından her sahada bolca kullanılmıştır. Yuvarlak bir noktanın etrafında çarkıfelek gibi yer alan çizgilerle desen meydana getirilir.

Şekil No:26 Geçme (zencerek) örnekleri

Daima bir alttan, bir üstten olmak üzere kesintisiz devam eden şeritler halindedir. Tezhip sanatında genellikle yazıdan süslemeye geçişlerde ara pervazı (bordürü) olarak kullanırlar. En güzel örnekleri Selçuklu Türkleri mimari dekorlarında ve el yazması kitap süsmelerinde kullanmışlardır.

Eski adı zencerek olarak anılan bu desenlerin binlerce çeşidi vardır. Zincirleme halkaların devamı şeklinde oluşurlar. Her yüzyılda sevilmiş ve kullanılmış zamanın modasına göre düzenlenmiştir. Kenarsuyu (Bordür) ve yalın hallerde kullanılırlar.

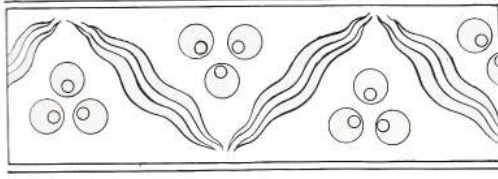
- **Geometrik Motifler**

Türk süslemesinde olduğu kadar bütün İslâm ülkelerinin bezeme sanatlarında da büyük yeri vardır. Üçgen, kare, daire, dikdörtgen gibi geometrik formların birleşmesinden meydana gelirler. Başlangıç ve bitiş noktalarının belli olmaması nedeniyle İslâm felsefesinin etkisi altında geliştiği kabul edilir.

Çokgenli ağların meydana getirdiği desende kalan boşlukların hatai ve rumi gibi motiflerde süslendiği örnekler de çoğunluktadır.

Selçuklu döneminin karakteristik motiflerinden olan bu üslûbun, yazma eserlerde olduğu kadar, ahşap, taş ve çinilerde de bolca uygulandığı görülmektedir.

- **Çintemani Motifi**

Şekil No: 27 15. 16.yüzyıl Çintemani motif örneği
(Topkapı sarayı)

Yan yana uzanan iki dalgali çizgiden ve yine ikisi altta biri üstte olmak üzere üç yuvarlak benekten meydana gelen bir motiftir. Çiniler’ de ve Japonlar’ da ‘Tama’ tabir edilen ve Buda’nın timsali sayılan bir remizdir.

Bu motifin Türk bezeme sanatındaki anlamı, daha çok Türk topluluklarının yüzyıllar boyu güçlü hayvanlara karşı duyduğu hayranlığa dayanmaktadır.

İki yatay çizginin kaplan postu, şimşek, bulut, ejder gibi değişik yorumları olduğu gibi, üç noktasında kurs, pars beneği, ay, top, kutsal inci gibi çeşitli yorumlarda bulunmaktadır.

Her iki şeklin bir arada kullanıldığı düzenlemeler dışında bu motifler ayrı, ayrı olarak da ele alınarak çok nefis örnekler meydana getirilmiştir

ÇİNİ MOTİFLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

15. ve 16. yüzyıllarda, narçiçeği, lale, karanfil, sümbül, gül, nergis, zambak, enginar yaprağı gibi motifleri kuş, geyik, kuzu gibi figürler somut konular olarak seçilmiştir.

Daire, üçgen, dikdörtgen, kare, çokgen gibi geometrik birimlerle edebi ve diniş yazı şeritlerini oluşturan harfler soyut konular olarak seçilmiştir.,

Bu arada zaman zaman soyut ve somut konulu motiflerin birleşimiyle yapılan, bazen arabesk görünümü veren değişik karma konular dikkati çekmektedir. Benzer bir durum geometrik formlardan oluşan çintemani, çin bulutu, bir hayvanın bir uzvu ile kıvrık dal biçiminden oluşan rumi, bir hayvanın derisini anımsatan pars beneği gibi anlam yüklü konular için geçerlidir. Bunlar arasında bulutu motifinin, 16. yüzyılında, Moğol düğümünün bir çeşitlemesi olan güllü ejder formuna dönüştüğü gözlenmektedir. (Türk el sanatları, II. Orçun Barışta, K. Ve T. Bak. Yay: 975)

17.Yüzyıl motiflerinde daha natüralist bir anlayış hâkimdir. Yine bu devrin kumaşları işlemlerde etkili olmuştur. Yüzyılın sonlarına doğru motiflerdeki serbestlik ve rahatlık kaybolmuştur. Daha çok çiçek stilizeleri ağırlık kazanmıştır. Lale, karanfil, gül, sümbül ve çeşitli yapraklardan oluşan motifler C kıvrımlı dallar üzerine yerleştirilmişlerdir. Motiflerin geometrik leke düzenleri genellikle daire ve elips şeklindedir. Bu yüzyılda karanfil motifi daha çok kullanılmıştır. Çeşitli çiçeklerin bir arada kullanıldığı motiflerde vardır. Çiçeklerle birlikte meyve motifleri de kullanılmış bazen tabakta bazen dal üzerinde stilize edilerek işlenmişlerdir.

Özellikle işlemeler ve dokumalarda çok kullanılan nar motifi peşkirlerde bolluk ve bereket sembolü olarak görülmektedir. 16. Yüzyılda kullanılan çintemani motifi bu yüzyılda görülmez. (Gazi Ün. Sos. Bilimler Ens./ Eski Türk İşlemelerinden Peşkirlerde İşleme Tekniği Motif, renk ve Kompozisyon Özellikleri/İsmet Yılmaz/Yüksek Lisans Tezi/ Ank.1986)

3.1.4.3. ÇİNİ KOMPOZİSYONLARININ OLUŞTURULMASI

Kompozisyon, bir yüzeyin üzerine arzu edilen şekilleri, dengeli ve göze hoş görülecek bir tarzda yerleştirmeye denir. Doğada her şeyin bir dengesi olduğu gibi, kompozisyonda da en dikkat edilecek nokta dengeyi sağlanmasıdır. Ayrımlar ne kadar dengeli ve estetik olursa yerleşim o derece güzel ve başarılı olur.

Kompozisyonda dengeli bir ayrımı, düz, kırık, münhani çizgiler ve kare üçgen, dikdörtgen, daire gibi geometrik şekiller sağlar. Berilli kurallar dâhilinde faydalandığımız bu elemanlar bize güzel, kusursuz ve göze hoş gözüken kompozisyonlar çiziminde en büyük yardımcıdır.

Türk çini sanatında pek çok sanatkâr kendine özgü oranlar içinde çok çeşitli ve güzel derlemeler meydana getirmiştir.

Türk süslemesinin esasını dekoratif kompozisyon teşkil eder ve aşağıdaki belirttiğimiz ayrımlarda gerçekleştirilirler.

- Tek merkezli olanlar
- Bağımsız ve serbest dekore edilenler
- Çok eksenli olanlar
- Simetri hâkimiyetinde meydana getirilenler
- Başlangıcı ve sonu belli olmayanlar
- Kırık ve düz çizgilerden oluşanlar
- Eğik çizgilerin yardımı ile yapılanlar
- Belirli ve tekdüzen kalıplar içinde tezyin edilmiş olanlar
- Geometrik şekillerden oluşanlar
- Girift ve çok dolu görünümde olanlar
- Sade ve basit şekilde dekore edilenler
- Bitkisel, hayvansal veya her iki motifin birlikte kullanılması ile meydana gelenler
- Her tür motifin uygulandığı kompozisyonlar
- Sanatkârların ve yüzyılların üslup özelliğini yansıtan, bu etkiler altında oluşanlar

Arzu edilen ortamı süslerken doluluklar kadar, bırakılacak boşlukların da büyük önemi olduğu unutmamak gerekir. Genellikle bunların birbirine eşit oranda olması dengeyi sağlar. Süslenecek olan yüzey, kare, üçgen, daire ve dikdörtgen gibi geometrik şekillerden yararlanarak orantılı bölümlere ayrılır. Böylelikle kompozisyona yerleştirilecek olan motiflerin gittikleri yön ve desenin merkez

noktaları tespit edilmiş olur. Dik ve yatay çizgiler genellikle dengeyi temin eder. Eğik çizgiler ise hareketi meydana getirir.

Eğik çizgiler birbirlerine zıt yönde kullanıldığı zaman bu denge temin edilmiş olur. Bundan dolayıdır ki tamamen eğik çizgilerden oluşan terkiplerde, bu çizgilerin karşıtlarının da kullanılmasına dikkat edilmesi gerekir. Eğik çizgiler birbirlerine zıt yönlerde kullanıldığı zaman bu denge temin edilmiş olur.

Bundan dolayıdır ki tamamen eğik çizgilerden oluşan terkiplerde, bu çizgilerin karşıtlarının da kullanılmasına dikkat edilir. Kompozisyonlarda, düz ve kırık çizgiler ne kadar sertlik ve hareketsizlik ifade ediyorsa eğik çizgilerde desene ve dolayısı ile terkibe, daima yumuşak ve hareketli bir görünüm sağlamış olur. Özellikle doğaya uygun olarak bitkisel motiflerden meydana gelmiş kompozisyonlarda daima eğik çizgilerin kullanıldığı görülmektedir. Kırık ve düz çizgiler hendesi motiflerin terkinde, özellikle sonsuzluğu simgeleyen, başlangıcı ve sonu olmayan hepten devam eden desenlerde kullanılır.

Çizgilerde kesişme noktaları genellikle konulacak olan motifin yerini gösterir. Birden fazla tür motifin meydana getirdiği kompozisyonlarda her tür motif kendi doğrultusunda, kendi hattında devam eder ve biter. Hiç bir zaman birbirlerinden çıkmaz. Kesiştikleri noktalarda bir alttan, biri üstten geçerek devam ederler.

Merkez ve alt noktada olan bitkisel bir motif çoğunlukla tepe veya bitişte olanlar daha büyüktür. Bazı hallerde aynı büyüklükte olarak devam ederler. Çizgisel ister hayvansal (rûmi) olsun daima aynı yöne doğru yerleştirilir.

Bünyelerinin tek tarafa yönelmesine dikkat etmek gereklidir. Kompozisyonda iki nokta arasına çizilen bir doğrunun, daima belirli ve eşit oranlarda bölünmesi gereklidir. Geçecek hatlar ya da bunların üzerine konulacak olan motifler evvelden belirtilmiş noktalara yerleştirilir.

Klasik Türk tezhibinde görülen çok ayrımlı kompozisyon tarzı çoğu zaman serbest ve ferah bir görünümde tatbik edilir. Bunlar belirli kompozisyon kuralları içinde yapılan sade, kolay fakat dengeli ve doğru terkiplerdir.

Bitkisel ve rumi motifler, nasıl ki belirli bir hat üzerinde oluşup görünümü tamamlıyorsa, bazı motiflerde bunun aksi olarak kümeler halinde veya çeşitli formlar şeklinde meydana gelir. Bunların terkinde herhangi bir geometrik ayırım yapılmaz, yalnızca süslenecek olan yüzeyin şekil ve boyutları belirlenerek çizime başlanır. Bu tür motifler arasında, bulutlar Selçuklu münhanileri özellikle başta gelmektedir. Özet olarak şöyle diyebiliriz : Bitkisel ve rumi motifler belirli oranlarda geometrik ayrımlara tabi tuttuğumuz hatlar üzerinde oluşur, münhani ve bulutlar ise o hatlardan çok, gerek katlama usulü ile gerekse serbest çizilerek hudutları belirtilen sahalara yerleştirilir. Bunların arasında yalnızca geometrik motiflerden oluşan kompozisyonlar, şematik olarak çizilen hatlara aynen uymak zorundadırlar.

Çinide pano kompozisyonları genellikle iki şekilde oluşur: Birden fazla birkaç çini karonun birbirini tamamlayarak yan yana gelmesi ile oluşan kompozisyonlar ve tek karoda bütünlük kazananlar. Karolar genellikle tam kare esasına göre form alırlar. Ayrıca bütün çini kaplamaların bittiği yerlerde ve çini panoların etrafına çerçeve

görevi yapan çini bordürlerde kompozisyonu tamamlayan önemli elemanlardır. Bordür çiniler genellikle dik dörtgen esasına göre biçim alırlar.

Seramikte (revani) uygulanan kompozisyonlar ve motifler ise çiniye kıyasla belirli ayrıcalık taşımaktadır. Bunların derlemeleri çinide görülen duvar panolarındaki kompozisyonlardan çok daha değişik görünümündedir. Dekore edilen formların özellikleri nedeni ile ayrı bir şekilde süslenirler. Bununla beraber yüzyılların üslûp etkisi seramikte de görülür. Örneğin Selçuklu dönemi seramiklerinde çiniye paralel olarak, geometrik motifler, efsanevi yaratıklar, yalın hayvan tasvirleri ve insan figürleri pek boldur. Osmanlı erken devir mavi-beyaz seramikleri desen yönünden Çin, Ming porselenlerinin etkisi altında gelişirler. Hâlbuki aynı dönem duvar çinilerinde bu husus belirgin olmadığı gibi süslemeler, Anadolu geleneklerine paralel özellikler gösterir. Klâsik ve geç devir Osmanlı seramiklerinin süslemelerinde ise hâkimiyet bitkisel türlerde olmakla beraber, duvar çinisinde görülmeyen sembolik motifler, çeşitli hayvan, kuş, gemi, kayık ve bina desenleri sık kullanılmıştır. Nadir olmakla beraber insan figürlerine de rastlanmaktadır.

3.1.4.4. 17. YÜZYIL ÇİNİLERİNDE MOTİFLERİN BİÇİMLENDİRİLMESİ

Sanatçılar konuları aktarırken ya soyutlamalarla oluşturulmuş somut formlar, ya da soyut formlarla mesajlarını iletmeğe çalışmışlardır.

Tasarımlarını somut formlarla yansıtırken ya gözlenen gerçeğe karşı, ya yaklaşan çizgilerle kalıplarını oluşturmuşlardır. Ya da bu iki ayrı tavırla hazırlanan kalıpların bileşiminden oluşan bir üslupla düş türünden, sürrealist bir üslubu çağrışım yaptıran biçimlendirmeler sergilemişlerdir. (SÜZEN, Metin, “Geleneksel Türk El Sanatları”)

Önceki yüzyılda görülen anti natüralist biçimlendirmelerin yanı sıra daha natüralist ve realist üsluba yaklaşım göstererek hazırladıkları bazı motiflerden kompozisyonlar oluşturmuşlardır. Geometrik ve yazılı bezemelerden oluşturdukları non – figüratif nitelikli soyut bezemeleri ikinci plana atmışlardır.

Anti natüralist bir anlayışla biçimlendirmelerini sürdürdükleri bir grup üzerinde 16. yüzyıl niteliklerini tekrarlarlarken diğer bir grupta; 16. yüzyıl örneklerine kıyasla daha natüralist eğilimli, serbest çizgi hareketleriyle doğaya yaklaşmışlardır. Bu gruptaki parçalarda çerçeve kalıplarını içini dolduran farklı nitelikte birimleri ayıklamışlar ve dolgu üniteleri yerine, motiflerin yüzeysel olarak belirlenen iç konturlarını yerleştirmişlerdir. Yaygınlıkla çiçekleri, yaprakları hafif ‘C’ kıvrımlı dallar çerçevesinde toplamışlar ve zaman zaman sarmaşıklar oluşturmuşlardır. Böylece genellikle dalına kıyasla daha büyük tutulmuş çiçek türlerini ve yaprakları bir zemine bağlamışlar ve bir mekân içine oturtmuşlardır.

Bitkilerle gözlenen çizgiyle yaklaşma eğiliminin özellikle vazo, kandil, çarık, sütun, kemer gibi nesneli bezeme türlerinde daha da güçlendiği görülmektedir.

Dokuma çini metal gibi dönemin diğer süsleme sanatlarında da benzer biçimlendirmeler ilgi çekmekte ve böylece yeni bir üslubun gelişmekte olduğu gözlenmektedir.

İşlek, serbest ve daha realist çizgilerle oluşturulan nesneli bezemelerin yanı sıra kuşkusuz en ilginç örnek Mehmet Han'ın portresidir. Bu örnekte yüzü kişisel niteliklerle yansıtılmış Han'ın; boyu, kollar başka bir deyişle beden kısmındaki oransızlık minyatür geleneklerinin biçimlendirmelerde önemini yitirmediğini göstermektedir. Portre de en önemli öğe, yüzde ise gerçek çizgilerle yapılan biçimlendirme realist bir üsluba doğru atılan adımları belgelemektedir.

Anti natüralist ve realist anlayışlarla biçimlendirilmiş birimlerden, motiflerden oluşturulmuş karma aktarımlarda; Osmanlı ve Batı estetik değerlerinin sentezi yepyeni yorumlarla sergilenmiştir. Bu grupta yer alan parçalarda görülen anti natüralist bitkiler, sembolik figürler ve realist yaklaşımla oluşturulmuş nesneler gibi birleşimler türünden, gerçek üstü bir üsluba kayıldığını göstermektedir. Duygu ile aklın bir çatışması veya sentezi olarak ele alınabilecek bu şaşırtıcı kompozisyonlarda; zaman zaman çizgiyle gerçeğe yaklaşan sanatçıların bu kez motiflerin oran, simetri ve renk gibi başka öğeleriyle oynayarak, algılamada optik hareket sağlamağa çaba harcadıkları gözden kaçmamaktadır. Dinamizmin önemini yitirmediği bu parçalarda; sanatçıların farklı açılardan soyutlama eylemini sürdürdükleri ancak bazı motifleri oluştururken simetrik bir düzene çizgi ile yöneldikleri dikkati çekmektedir. (Türk İşleme Sanatı Yard Doç. Dr. H.Örcün BARIŞTA G.Ü. Yayın No: 5-45 sf:40-41-42 Ankara-1984)

3.1.4.5. 17. YÜZYIL ÇİNİLERİNDE BİÇİMLERİN RENKLENDİRİLMESİ

17. yüzyılda kullanılan renkler: Mercan rengi, domates kırmızısı, yakut rengi, pembe, açık mercan rengi, kırmızı, güvez, mavi, boncuk mavisi, kobalt mavisi, yeşil, sabun yeşili, türbe yeşili, sarı, acı sarı, yavruağzı, gül kurusu, beyaz, beyaz sim, sarı sim, krem, bej, sütlü kahverengi, kahverengi, taba ve siyahtır. Diğer süsleme sanatlarında da benzer renklerin kullanıldığı dikkati çekmektedir.

Kısaca domates kırmızısı, yakut rengi, mercan pembesi, pembe, sabun yeşili, bej, kahverengi ve beyaz, sarı sim olarak özetlenebilecek bu renklerde önceki yüzyılda olduğu gibi solmalar söz konusudur. Acı sarının ve tirşe yeşili tonlarının yenilik olarak belirdiği bu yüzyılda bu örtüde kullanılan renk sayısı genellikle beşi geçmemektedir. (SÜZEN, Metin, "Geleneksel Türk El Sanatları")

İşlemelerin üzerinde yer alan biçimlerin renklendirilmesinde önceki yüzyılda olduğu gibi iki ana düzenle karşılaşmaktayız. Tek renk kullanılarak yapılan (monokrom) renklendirmeler ve birden çok renk kullanılarak yapılan (polikrom) renklendirmeler.

Tek renk sarı veya beyaz sim, başka deyişle metal bükümlü ipek ipliklerle yapılan renklendirmelerde doğaya, nesneye gerçek dışı bir yaklaşım gözlenmektedir. Bazı

örneklerde 16. yüzyıla kıyasla daha gerçekçi çizgilerle biçimlendirilen birimlerin anti natüralist, sür-realist olarak nitelendirilebilecek bir renklendirme sistemi içinde eritildiği ve böylece çizgi ile yaklaşılan, gözlenen gerçeğin silik siluetler biçimine dönüştüğü dikkati çekmektedir.

Birden çok renk kullanılarak yapılan (polikrom) renklendirme sisteminde renklerin dağılımında çizgiyi tamamlayıcı bir anlayıştan yola çıkılmıştır. Ancak yansıtılmak istenen mesajın iletiliş biçiminde tamamlama olgusu farklı yaklaşımlarla gerçekleştirilmiştir. Parçalarda ya renk ile çizgi, birlik gösteren, birbirini tamlayan homojen bir bütün oluşturmuştur. Ya, çizgi ile renk farklı estetik değerlerle kaynaştırılmıştır. Ya da iki anlayışın bir arada sunulduğu motiflerden oluşmuş kompozisyonlarda ilginç renk dağıtımları sergilenmiştir.

Çizgiye uyum sağlayan, gerçeğe karşı tavır alınarak yapılan anti natüralist biçimlerde önceki yüzyılda görülen renklendirme sistemi bazı yeni katılan veya yoğunluğu artan eski renklerle yenilenmiştir

Çizgiyle gözlenen gerçeğe yaklaşılan formlar da, ya doğadan farklı seçilen renklerle görüntü kişilik değiştirmiş ya da pastel renkler ve simle renklendirme yapılarak silik bir siluet yansıtma çabası güdülmüştür.

İki anlayışın bir arada görüldüğü renklendirmelerde bazen natüralist yaklaşımlara sürrealist izlenimlere ulaşılmıştır. Gözlenen gerçekle bağlantısı olmayan non – figüratif biçimlerin renklendirilmesinde ilginç dizgiler aktarılmıştır. (Türk İşleme Sanatı Yard Doç. Dr. H.Örcün BARIŞTA G.Ü. Yayın No: 5–45 sf:40–41–42 Ankara–1984)

3.1.4.5.1. ÇİNİLERDE TURKUAZ

Çiniler üzerinde Turkuaz renkli sır kullanılmaya başlandı. Bu renk sırla kaplanmış çinilerde de turkuazın gizemli gücünü taşır; sırnın bu rengi almasının bir çeşit büyü olduğuna inanılırdı. Mısır’da tılsımına inanılan turkuazın Orta Doğu’da belirgin bir yeri vardı. Mimari de turkuazın sırlı tuğla olarak kullanıldığı örneklerden en ünlüsü de, Babil’in 8 kapısından biri, aslan kabartmalarıyla ünlü iştâr kapısıdır.

Babil kentinin içinden çıkıp, bu kapıdan geçerek yeni yıl şenliklerinin yapıldığı tapınağa giden 300 m. Uzunluğunda bir merasim yolu düşünün Tanrıça İştâr’ ın kutsal hayvanı olan aslanın renkli sırlı tuğladan kabartmalarının da bulunduğu panolarla kaplıdır, bu yolun iki yanı İ.Ö. 605–562 yıllarına, yani II. Nabukadnezar dönemine tarihlenen ve bir kısmı bugün İstanbul’daki eski şark Eserleri Müzesi’nde bulunan panoların en karakteristik özelliği de zeminde kullanılan turkuaz renkli sırdır. (İslam Mimarisinde Çini, Prof. Dr. Gönül ÖNEY, s:74 Ada Yay.)

XVI. yüzyılın ilk yarısına ait renkli sır tekniğinde oldukça kaliteli İznik çinilerine ve Tekfur Sarayı imalatı çinilerinden XX. Yüzyıla tarihleyebileceğimiz çini taklidi fayanslara kadar, çok değişik türde değişik bulunduğu yapıda, bu çinilerin bir çoğunun son dönem onarımlarına bağlı olarak gelişi güzel bir araya getirilmiş olması

büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bundan başka, aynı tarz çinilerin ve aynı panoya ait çinilerin de gelişi güzel kullanılmış olması önemli bir sorundur. Bunların tek tek tespit edilmesi ve değerlendirilmesi şüphesiz çok büyük bir emeği gerektirmektedir.

Ancak bu çalışmada edineceğimiz bulgular, arşivlerden elde edilecek bilgilerle bir araya getirildiğinde, türbenin geçirdiği aşamalar hakkında daha sağlıklı bilgilere kavuşacağımızı ümit ediyoruz. (Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler 11–13 Mayıs\2001 Eyüp Belediyesi Kültür Yay.17 İstanbul\Mayıs 02 sf: 228,232)

ÇİNİ SANATINDA KULLANILAN TEKNİKLER

Çini sanatında kullanılan 9 tane teknik vardır.

SLİP TEKNİĞİ: Seramik ve pişmiş toprak kapların sulu bir seramik hamuruyla kaplanarak ve kaplanan kabın bezenmesi yöntemine slip tekniği denir. Slip tekniğine İslam sanatında 9. ve 10. yüzyıllarda rastlanmıştır. Bu tekniğin Anadolu Türk Sanatı'nda da kullanıldığı Kubad Abad Sarayı, Elazığ, Korucu tepe, Samasata ve Kalehisar kazılarında çıkan buluntulardan anlaşılmıştır.

Bu teknikte kırmızı seramik hamuruna önce beyaz renkte kalın bir astarla örnekler yapılıyor, sonra üzeri sarı, yeşil ya da firuze gibi tek renkli bir sırla sırlanıp fırınlanıyordu. Slip tekniğinin uygulamış olup olmadığı, kabın yüzeyin de görülen renk farklılıklarından anlaşılır.

Kullanma seramiğine uygulanan bu teknik Anadolu'da çok yaygın değildir.

Seramiklere biçim verilip fırınlandıktan sonra desen oldukça kalın sürülen, gereğinde boya katılarak renklendirilen sliple işlenir. Slip aslında astar olarak kullanılan maddedir. Kuruduktan sonra seramik, şeffaf renkli veya renksiz sırla sırlanır ve fırınlanır. Kalın olarak uygulanan slip nedeniyle bu tip seramiklerde desen hafif kabarık olarak hissedilir.

Astar boyama tekniği olan slip, İslam seramik sanatında, Bizans ve Selçuklu dönemlerinde kullanılmış olmakla birlikte kazıma tekniği yaygınlaşıp, çok popüler olmamıştır. Daha sınırlı bölgelerde sınırlı dönemde ve miktarda üretilmiştir. Erken Osmanlı döneminde de kısa bir süre üretilmiş, Milet tipi seramiklerin yaygınlaşması, zamanla beyaz hamurlularla doğru bir gelişimin oluşmasıyla slip tekniği gerilemeye başlamıştır. Ancak tamamen unutulmamış beyaz hamurlu Osmanlı Seramiklerinde yeniden karşımıza çıkmıştır.(GÖKMEN, Sebahattin; İnşaat Teknolojisi Ders Notları)

KAZIMA TEKNİĞİ: Genelde seramiğe uygulanan bir tekniktir. Ender olarak çiniye de uygulanmaktadır. Bu teknik İslam sanatında 9–13 yüzyıllarda İran, Irak, Suriye, Memluk, Anadolu'da ise Bizans ve Selçuklu seramiklerinde çok uygulana basit bir tekniktir. (GÖKMEN, Sebahattin; İnşaat Teknolojisi Ders Notları)

Hamura şekil verilip, astarlanır, kurutulur. İnce uçlu bir aletle çizildikten sonra fırınlanır, desen astarlanmadan da kazınabilir. Şeffaf sırla sırlanan seramik tekrar fırınlanır. Ya da bu teknikte sarımsı veya kırmızı seramik hamurunun üzerine

çizdirme ve kazıma ile geometrik motifler ya da stilize bitki motifleri yapılıyor, sonra da bu motiflerin araları renkli sırlarla sırlanarak fırınlanıyordu. Bu gruba ait Selçuklu figür anlayışını yansıtan insan ve kuş figürlü örnekler de bulunmaktadır. (SÜZEN, Metin, “Geleneksel Türk El Sanatları”)

AKITMA TEKNİĞİ: Bu teknik İslam sanatında 9. yüzyılda Abbasiler’de Büyük Selçuklu, Fatımi ve Bizans sanatında da kullanılmıştır. Anadolu’da Selçuklu devrinde yaygınlaşmıştır. Fırınlanmış ve astarlanmış seramiklere renksiz şeffaf veya beyaz kalaylı sır sürülüp kurutulur. Üzerine bakır, mangan veya kobalt oksitli bir toz karışımı serpilir. Bu tozlar ikinci fırınlama da sır da eriyerek renkli yollar meydana getirir. Çoğunlukla sarı, kahverengi, mavi, patlıcan moru ve yeşil renkler görülür.

LÜSTER TEKNİĞİ: Duvar çinilerinin ve kullanma seramiğinin yaygın bir tekniği olan lüster Anadolu’da sadece Selçuklu devri saray yapılarında görülür. 9 yüzyıl Abbasi sanatında, seramik ve çinilerde bol olarak görülmeye başlayan lüster tekniği, Büyük Selçuklu ve Fatımi sanatında da çok gelişmiştir.

Lüster tekniği, bir sır üstü tekniğidir. Desen fırınlanmış olan mat beyaz astarlı çini üstüne lüster veya perdah denilen maden oksidi ve gümüş, bakır tozlu bir karışımla boyanır. Bu çiniler, yaldızlı renklerin bozulmaması için, diğer çinilerden daha az hararetle pişirilirlir. Oksitlerin madeni elementi ince bir tabaka halinde çininin yüzeyini kaplar. (GÖKMEN, Sebahattin; İnşaat Teknolojisi Ders Notları)

RENKLİ SIR (CUERDE SECA) TEKNİĞİ: Bu teknik Anadolu’da 15. yüzyıldan 16. yüzyıl ortalarına kadar duvar çinilerinde görülür. Basılarak veya kazınarak desen işlenir ve fırınlandıktan sonra renkli sırla boyanır ve tekrar fırınlanır.

Renkli sırların fırınlama esnasında birbirine karışmaması için aralarına bal mumu veya şekerli iplik konur. Renkli sır tekniğinin merkezi Bursa, daha sonra İstanbul olmuştur. 1984 yılında Prof. Dr. Oktay Aslanapa başkanlığında yapılan İznik kazılarında bu tür çinilere rastlanmıştır.

MINAI TEKNİĞİ: Bu teknik İran Selçuklular’ ın yarattığı ve kullanma seramiğinde çok geliştirdiği bir tekniktir. Farsça’da ‘Mina’ emaye demektir.

Bu tekniğe Anadolu’da sadece Selçuklular devrinde Konya Alaaddin sarayı’nda rastlamaktayız. Minai tekniğinde yedi renk kullanılabilir. Renklerden bir kısmı sır altına, bir kısmı da sır üstüne tatbik edilir.

KABARTMA TEKNİĞİ: Bu teknik özellikle kabartma yazılar için ve az olarak da bitkisel desenlerde kullanılmıştır. Çini hamuru yumuşakken kalıpla, şekiller kabartma teşkil edecek şekilde basılır. Pişirildikten sonra, üzerleri tek renk krem, firuze, lacivert, mor veya yeşil ile sırlanarak yeniden fırınlanır. Bu tip çiniler daha ziyade Selçuklular ve Beylikler döneminde kullanılmıştır.

MOZAİK TEKNİĞİ: Mimariye bağı olarak özellikle yapıların içinde kullanılmıştır. Firuze, kobalt mavisi, patlıcan moru, siyah renkte hazırlanan çini plakalar istenilen motife göre kesilerek ve dekoratif bir kompozisyonla mozaik gibi bir araya getirilerek hazırlanır.

MİLET İŞİ: Milet tipi seramikler İznik Roma Tiyatrosu kazısı seramik-çini buluntuları içinde en yoğun gruplardan birini oluşturmaktadır. Milet tipi dendiği zaman genelde kırmızı hamurlu, kobalt mavisi ve bazen manganez moru renkleriyle bezemenin yapıldığı büyük kaba kâseler ve tabaklar akla gelmektedir. Ancak bu bölümde Milet tipi grubunun bunlarla sınırlı olmadığı farklı özellikler yansıttığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Milet işinde içerisinde tek renkle bezemenin yapıldığı Milet tipi seramikler yer almaktadır.

Bazen de Milet tipi seramiklerin karakteristik rengi olan kobalt mavisi yoğun kullanılmakla birlikte, yeşil ve siyah tek renkli bezemelerde görülmektedir. Milet tipi seramiklerdeki bezemede kullanılan renkleri ayrı ayrı inceleyecek olursak;

Kobalt Mavi; Kırmızı hamurlu, astarlı, bezemeli ve sırlı Milet işi seramiklerden oluşan bu grubun en belirgin özelliği bezemede sadece kobalt mavisinin kullanılmasıdır. Bazı gruplardaki seramiklerde boyama diğer Milet tipi seramiklerde olduğu gibi, kontürsüz ve kontürlü boyama olmak üzere farklı iki üslupta yapılmıştır. Kontürsüz boyamada kobalt mavi serbest fırça hareketleriyle sürülmüştür. Bezeme beyaz zemin üzerine kobalt mavisi boya ile yapılan örneklerde vardır.

Yeşil; Kırmızı hamurlu astarlı ve sırlı bu Milet tipi seramik grubunda bezemede sadece yeşil renk kullanılmıştır. Bazı örneklerde hamurda farklı tonlamada olabilir. Hamurdan orta gözenekli küçük siyah ve beyaz renkli taşçıklar, kuvars taneleri ile orta katkılı alanı da vardır. Yani sert ve orta doludur. Katkılar astar ve sır tabakasını delerek yüzeye çıkar.

Yeşil renkle bezeli seramiklerde astar, hamurla ve sırla çok sıkı birleşmiştir. Bazı parçalarda astar yer yer çok küçük parçalar halinde kavlamıştır.

Kobalt Mavi – Manganez Moru; Milet tipi seramiklerin, bu grubun bezemesinde kobalt mavi ve manganez moru renkleri kullanılmıştır. Hamur kırmızı renkli, astarlı ve sırlıdır. Hamur, küçük siyah ve beyaz renkli taşçıklar kuvars taneleri ile orta katkılıdır. Sert ve orta dokuludur. Katkılar astar ve sır tabakasını delerek yüzeye çıkmıştır. (GÖKMEN, Sebahattin; İnşaat Teknolojisi Ders Notları)

Kobalt Mavi- Yeşil; Bu grubun bezemesinde kobalt mavi ve yeşil renkler kullanılmıştır. Hamur kırmızı renkli, astarlı ve sırlıdır. Hamur, sert, orta, gözenekli ve dokuludur. Küçük siyah ve beyaz renkli taşçıklar kuvars taneleri ilke orta katkılıdır. Katkılar astar ve sır tabakasını delerek yüzeye çıkmışlardır.

Kobalt-Mavi-Siyah; Milet tipi seramiklerin bu grubunda da hamur kırmızı renklidir. Bazı parçalarda fırınlamadan dolayı hamurda farklı tonlamalar oluşmuştur. İrili

ufaklı orta gözenekli hamur, siyah, kahverengi ve beyaz renkli taşçıklar kuvars taneleri ilke orta katkıdır. Sert ve sık dokuludur.

ÇİNİ YAPIMINDA SIRLAMA İŞLEMİ

En basit sır olan silis kurşun oksit çini üzerine sürülüp, gerekli derecede pişirilmesiyle yapılmıştır. Renkli sır için saydam sıra metal oksitleri eklenmiştir. Sır pişirimi daha düşük sıcaklıklarda, fakat uzun sürede yapılarak parlaklık sağlanmıştır.

Sır üstü tekniğinde, suyla karıştırılmış renkler pişirilmemiş, ham sırn üzerine uygulandıktan sonra pişirme yapılmıştır. Diğer bir yöntemde ise sır pişirildikten sonra bezeme, sır üstüne daha düşük derecedeki sıcaklıklarda eriyen renkli sırlarla yapılarak düşük sıcaklıkta tekrar fırınlanmıştır.

Ayrıca sır üstüne metal oksitlerinden boyalarla bezeme yapıp fırınlanarak elde edilen madensel çini ve keramiklere de “perdahlı” denilmiştir.

Şekil No: 28 Sırlama işlemi

Sıratlı tekniğinde ise, istenilen renk karışımı doğrudan çini hamuru üzerine uygulanarak bezeme yapılmış, bezemenin üzerine saydam sır akıtılarak pişirilmiştir.

Sırlı tuğlalar, önceleri inşaatlarda duvar yapımında diğer tuğla ve kerpiçlerle birlikte örülürdü. Sonraları cepheleri bezemek için renkli olarak hazırlanmış sırlı tuğlalar yan yana motifler oluşturacak biçimde kullanılmıştır.

İstenilen bezeme motifi küçük parçalardan değişik boyut ve biçimlerde kesilerek bir düzen içinde uygulandığından bu tekniğe mozaik çini tekniği denilmiş, XV. Yüzyıl başlarına kadar Türkistan ve Anadolu’da uygulanmıştır. (GÖKMEN, Sebahattin; İnşaat Teknolojisi Ders Notları)

Bu tarihten sonra nakışlı, dört veya altı köşeli çini kaplama ve diğer tekniklerle kullanılmıştır. Mozaik tekniğinde üç ayrı yöntem uygulanırdı. Kakma tekniğinde, değişik renkte ayrı çini levhalardan kesilen parçalar, bir araya getirilerek alçılı yüzeye uygulanmıştır. Kazıma veya sahte mozaik tekniğinde ise tek renkli çinilerin zemini bezeme veya yazıya göre kazılarak çini bir kabartma oluşturulmuştur. Bu tekniklerle yapılan çiniler, yapım sırasında yapı yanındaki şantiyede hazırlanırdı. Mozaik tekniğinin diğer bir uygulamasında ise, çini parçalarına pişirilmeden önce özel biçimi verilmiş veya tek renkli büyük levhalar halinde sıralanıp fırınlandıktan sonra bezemeye göre kesilip birleştirilmişlerdir. Çini teknikleri içinde en zor olan Minai tekniğinde ısıya dayanıklı siyah, altın yaldızlı kahverengi ve beyaz ise sır üstüne yedi renk bir arada kullanılmıştır. Yüksek ısıya dayanıklı, mavi, patlıcan moru ve yeşil altına, daha düşük uygulanarak tekrar fırınlanmıştır.

Çini ve keramikte birkaç renk sır bir arada kullanıldığında sırlar akarak birbirine karışacağından, ilk kez Osmanlılar tarafından XV. ve XVI. Yüzyıllarda bölmeli renkli sır tekniği uygulanmıştır. Bu teknikte desen levha üzerine kazınarak çizildikten sonra çizgilerin oluşturduğu oyuklara konulan madde pişme sonucunda siyah ve hafif kabarık bir durum oluşturduğu oyuklara konulan madde pişme sonucunda siyah ve kabarık çizgilerin meydana getirdiği bölmelerin içine ise, değişik renkte sırlar konulurdu. Bu teknikte mavi zemin üzerine beyaz, filizi yeşil, sarı firuze ve kırmızı renkte sırlar konurdu. Teknikte mavi zemin üzerine beyaz filizi yeşil sarı, firuze ve kırmızı renkte sırlar kullanılmıştır. Bölmeli teknik daha sonraları Anadolu'da özellikle İspanya'da kullanıldığında çizgilerin içine ayırıcı madde olarak iplikler konulmuştur. Osmanlılar ise, bunun yerine fırında ısındığı zaman kabaran, şekerli olduğu sanılan bir madde kullanmışlardır. (www.google.com.tr)

ÇİNİ YAPIMINDA FIRINLAMA İŞLEMİ

Sırlanan mamuller 2kg ama bu sefer 900C' de pişirilir. Bisküvi pişiriminden farklı olarak bu işlemde yüksek ısıya dayanıklı raflar veya ayaklar kullanılır. Çünkü sırlı mamullerin birbirine temas etmemeleri gerekir. Aynı şekilde mamullerin ayaklara ve raflara temas eden yerlerinde ki sırlar da temizlenir aksi takdirde mamul rafa yapışır ve ancak kırılarak ayrılır. Bu pişirmede yaklaşık 21 saat süren 9 saat fırının yanması 12 saat ise soğuması için geçen süredir. Bu pişirimde bisküvi pişirimde olduğu ve özellikle de soğutmanın hızlı yapılmaması ayrıca fırındaki ısı dağılımlarının homojen olmasına dikkat edilmesi gerekir. (GÖKMEN, Sebahattin; İnşaat Teknolojisi Ders Notları)

Fırınlama aşamasında karşılaşılan problem mamulün çatlaması veya kırılmasıdır. Bu yüzden fırınlama işlemi bittikten sonra her mamul gizli çatlak olup olmadığının

belirlenmesi için kontrol edilir. Bu işlem mamulün ele alınıp bir taş parçasıyla vurularak yapılır. Eğer mamul çatlaksa kof bir ses verir. Bu işlem de tecrübe gerektirir. Kapların yerleştirildiği fırınlar, iki bölümden oluşan, üstten havalandırılmalı geleneksel Ortaçağ İslam fırınlarından. Ateşlik denilen alt bölme, pişirim yapılan üst bölmeden bir taban katıyla ayrılır. Bu fırınlarda dikdörtgenimsi alt bölmede, üst bölmeyi destekleyen çapraz tonozlar vardır.

Şekil No: 29 Çininin fırınlama işleminin yapıldığı fırın

Kütahya'da geleneksel fırınların tümü aynı biçimde yapılmasına karşın boyutları farklıdır. Sır altı bezeme uygulanan çini ve seramikler için, iç çapın en az 120 cm olması kabul edilmiştir. Ayrıca çapın yüksekliğe oranı yaklaşık 7:8 dir. Bu orandan hareketle Dere köy'deki fırının yüksekliğinin 160 cm.nin biraz altında olduğu söylenebilir. Bu fırında en azından birbirine çok yakın yerleştirilmiş sıra halinde bacalar olduğunu gösteren yedi tane baca kalıntısı bulunmaktadır.

BÖLÜM IV BULGULAR VE YORUM

ÖRNEK NO: 1

ŞEKİL NO: 30

ÇİZİM NO: 1

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama Tepelik Çinisi

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Çıkış kapısının arkasında, Hz. Muhammed'in ayak izinin olduğu rivayet edilen duvarda, girişte sol duvarda ve avluda bulunmaktadır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 16. yüzyılın ikinci yarısı. İznik kökenlidir.

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI: 7,5x27 cm. Daha kısa çinilerde görülmektedir.

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz zemin üzerine siyah renkli konturlarla dekore edilen çini, firuze, lacivert ve kırmızı ile renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

FİĞÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Altından firuze renkli bir bantla sınırlanan çinide alternatifli olarak sıralanan palmet ve lotus şeklinde düzenleme görülmektedir. Palmetlerin içleri pençler ve Hatayi goncasından oluşan buketle, lotusların içleri ise bir kökten çıkan penç ve laleler ile sapları palmetlerdeki bezeklerle birleşen menekşelerden oluşan desen görülmektedir.

ÖRNEK NO: 2

ŞEKİL NO: 31

ÇİZİM NO: 2

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama Çini

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Türbe avlusunda dışarıda duvarların üstünde ve Hz. Muhammed'in ayak izinin olduğu rivayet edilen sol tarafında yer almaktadır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 16. yüzyılın üçüncü çeyreği. İznik kökenlidir.

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : 33x33 cm. Bazı çinilerde kenarların tıraşlanmış olması nedeniyle karo ölçüleri 32x32 cm. ye kadar düşmektedir.

KULLANILAN TEKNİK: Mavi - Beyaz

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz astar üzerine siyah renkli konturlarla desen Oluşturulmuş, mavi ve firuze

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

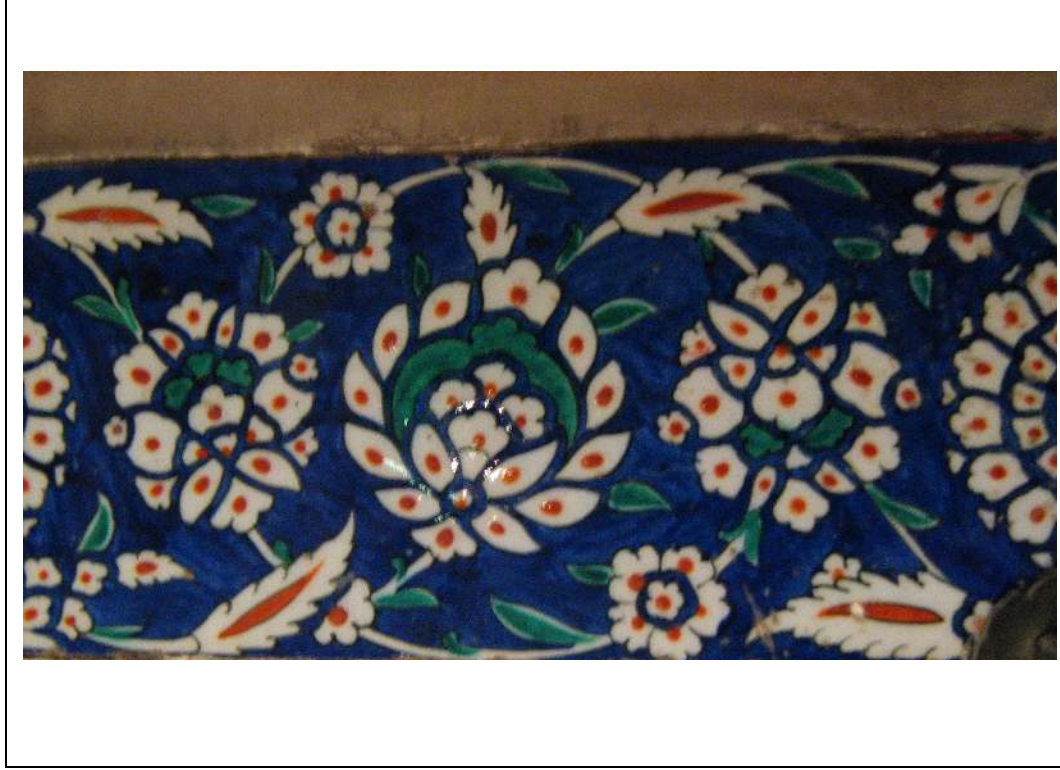
FİĞÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Karonun dört kenarına yarım olarak işaretlenen iri Hatayi çiçekleri ve katmerli gülçelerden geçerek karonun ortasındaki sırtı penç dizileri ile bezenmiş hançer yaprakta nihayetlenen dallar kompozisyonu oluşturmaktadır. Birbirleri ile ters yönlerde bakan iri Hatayi çiçeklerinden tırtıklı yapraklı olanın içi Hatayi çiçeği, diğerinin ise Çin bulutu istifleri ile dolgulanmıştır. Hançer yaprakta çıkan bir Hatayi goncası köşedeki boşluğu değerlendirirken, diğer köşede görülen çeyrek güle, dört karonun bir araya gelmesi sonucunda serbest bir örge oluşturur.

ÖRNEK NO: 3

ŞEKİL NO: 32

ÇİZİM NO: 3

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama Bordür Çinisi

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Giriş kapsının sol duvarında ilk pencerenin yanında ve ilk pencereden sonraki duvardaki duvarda da yer almaktadır

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 16. yüzyılın üçüncü çeyreği. İznik kökenlidir.

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : 15x30 cm. Bazı çinilerde kenarların tıraşlanmış olması nedeniyle karo ölçüleri 14x30 cm.ye düşmektedir.

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz astar üzerine siyah renkli konturlarla desen oluşturulmuş, lacivert renkli zemin atılarak, yeşil, firuze ve kırmızı ile renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

FİĞÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Bordür çinisi olarak tasarlanan çininin iki geniş kenarı bantlarla sınırlanmıştır. Kompozisyonun esasını, dar kenarlara yarım olarak işlenen katmerli gülçeleri birbirine bağlayan damarlı yapraklarla bezeli kıvrımlı dallar ve bu dalların ortasındaki Hatayi çiçeği oluşturur. Bu Hatayi çiçeğinin iki yanında bulunan küçük Hatayi çiçekleri ise kısır bir döngü halinde birbirlerinden çıkan penç ve yapraklarla bezeli dallara işlenmiş olup karonun dışına doğru hareketlenen diğer dallar da köşeleri değerlendiren Hatayi goncalarında nihayetlenir.

ÖRNEK NO: 4

ŞEKİL NO: 33

ÇİZİM NO: 4

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama Bordür Çinisi

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Avluda kenar bordür olarak ve aynı zamanda iç kısımlarda da yer almaktadır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 16. yüzyılın üçüncü çeyreği. İznik kökenlidir.

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI: 15x39 cm. Bazı çinilerde geniş kenarlardaki bantlardan birinin kesilerek çıkarılması sonucu karo ölçüleri 14x39 cm'ye düşmektedir.

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz astar üzerine siyah renkli konturlarla desen oluşturulmuş, lacivert renkle zemin atılarak firuze ve kırmızı ile renklendirilmiştir. Özellikle firuze renkli kısımlarda akmalar tespit edilmektedir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

FİGÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Bordür çinisi olarak tasarlanan çininin geniş kenarları birer bant ile sınırlanır. Çininin esas desenini, kenarlarda yarım, ortada tam olarak işlenen katmerli gülçeler oluşturur. Bu örgeleri birbirine bağlayan kıvrım dallardan tersi yöne hareket eden ikinci ipliğin üzerine işlenmiş lale çiçekleri de bu desenin oluşturduğu boşlukları değerlendirir.

ÖRNEK NO: 5

ŞEKİL NO: 34

ÇİZİM NO: 5

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Bir panoya ait ulama çini

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Türbeye girişte sol duvarda boylu boyunca duvarı kaplamaktadır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 16. yüzyılın üçüncü çeyreği. İznik kökenlidir.

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : 25x25 cm

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz astar üzerine siyah renkli konturlarla desen oluşturulmuş, açık ve koyu mavi, yeşil ve kırmızı ile renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

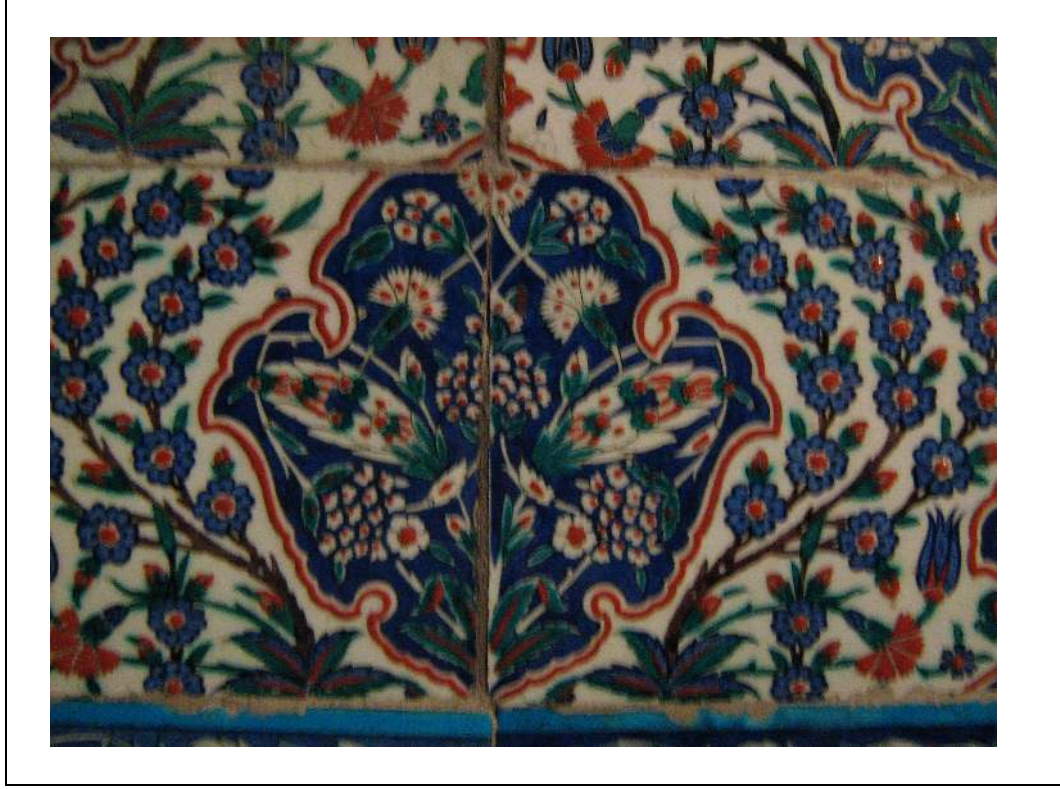
FİGÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME : --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Karonun alt kenarında yer alan bir vazodan iki yana laleler saçılmakta ve bundan çıkan sümbül dalları ile vazonun iki yanındaki köklerden çıkan, üzerine menekşeler, mineler, Hatayi ve gül goncaları işlenmiş dallar ise üst karoya doğru hareketlenmektedir. Dalların dağıldığı ve toplandığı noktalar bağlaçlar ile toplanmış, ayrıca gül goncaları arasında oluşan boşluklarda palmet şeklinde bir bağlaçla değerlendirilmiştir.

ÖRNEK NO: 6

ŞEKİL NO: 35

ÇİZİM NO: 6

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama çini

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Girişte sağ duvarı boylu boyunca çift taraflı kaplamaktadır. Nişancı Ahmet Paşa'nın yaptığı türbenin iki duvarını tavana kadar kaplamaktadır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 16. yüzyılın üçüncü çeyreği. İznik kökenlidir.

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI: 24x24 cm. Ancak bazı çinilerin kenarları tıraşlanmış olduğu için kenar ölçüleri 22,5 cm'ye kadar düşmektedir.

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz zemin üzerine siyah renkli konturlarla desen oluşturulmuş, madalyon içinde lacivert renk ile zemin atılarak açık ve koyu mavi, yeşil ve kırmızı ile renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

FİĞÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Desen simetrik olarak işlenmiştir. Kaydırmalı olarak kullanıldığı takdirde, sonsuz bir desen kurgusu sağlamaktadır.

ÖRNEK NO: 7

ŞEKİL NO: 36

ÇİZİM NO: 7

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama çini

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Avlunu sol duvarında yer almaktadır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 16. yüzyılın üçüncü çeyreği. İznik kökenlidir..

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : 24x24 cm.

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz astar üzerine siyah renkli konturlarla desen oluşturulmuş, açık ve koyu lacivert, firuze, yeşil ve kırmızı ile renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

FİĞÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Çinide ana kompozisyonu biri palmet şeklinde, diğeri kanatlı, tomurcuklarla bezeli rumiler oluşturmaktadır. Bunların oluşturduğu boşlukları, çininin dört kenarındaki yarım Hatayi çiçeklerinden geçerek karonun ortasına doğru iki sarmal daha yapan dalların üzerine işlenmiş Hatayi goncaları ve gülçeler ile rumilerin arasında kıvrılan hançer yapraklardan oluşan alternatif desen değerlendirmektedir.

ÖRNEK NO: 8

ŞEKİL NO: 37

ÇİZİM NO: 8

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama çini

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Avlunun sol duvarında ve türbe kapısının hemen yanında yer almaktadır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 16. yüzyılın üçüncü çeyreği. İznik kökenlidir

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : 28 x 28 cm.

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz zemin üzerine siyah renkli konturlarla desen oluşturulmuş, lacivert, firuze, yeşil ve kırmızı ile renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

FİĞÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Çinini iki yan kenarında yarım olarak kullanılan karanfil, gül goncası ve katmerli gülçelerin oluşturduğu buketten saçılan dallar kompozisyonu belirler. Buketten karonun ortasına doğru kıvrılan dallar birer gül örgesi ile sona ermekte, yine aynı gülden geçerek karonun üst tarafındaki bağda buluşarak, karonun ortasını değerlendiren çarkıfelek şeklindeki gül goncası ve bunu iki yandan kuşatan sümbül dallarından oluşan bukete sap oluşturmaktadır.

ÖRNEK NO: 9

ŞEKİL NO: 38

ÇİZİM NO: 9

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama çini

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Hz. Muhammed'in ayak izinin olduğu rivayet edilen duvarda ve en sondaki pencerenin sağ kenarında yer almaktadır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 16. yüzyılın üçüncü çeyreği. İznik kökenlidir

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : 22x25 cm.

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz zemin üzerine siyah renkli konturlarla dekore edilen çini, yeşil, lacivert ve kırmızı ile renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

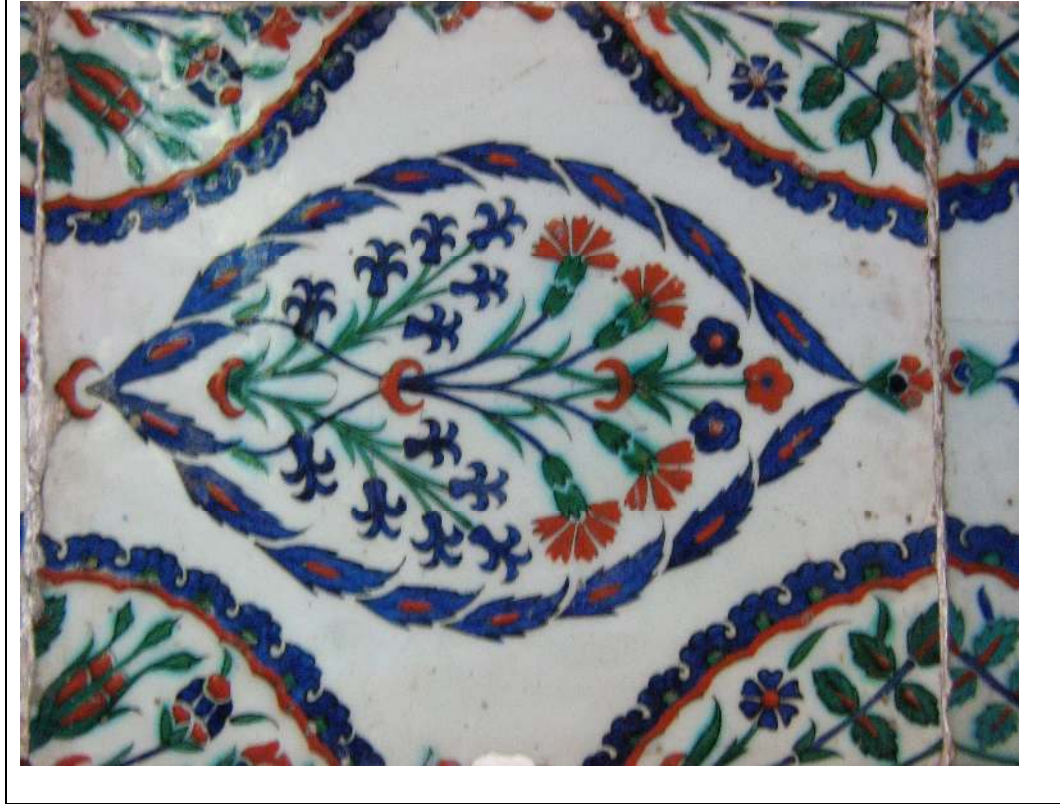
FİGÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Ortasında dilimli yapraklarla oluşturulmuş, içi mineler, laleler ve karanfillerden oluşan bir buketle değerlendirilmiş iyi bir madalyon yer alırken, köşelere yine dilimli yapraklarla belirlenmiş, içleri mineler, laleler ve haşhaş goncalarından oluşan buketlerle bezenmiş çeyrek madalyonlar işlenmiştir.

ÖRNEK NO: 10

ŞEKİL NO: 39

ÇİZİM NO: 10

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama çini

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Hz. Muhammed'in ayak izinin olduğu rivayet edilen duvarda ve en sondaki pencerenin sağ kenarında yer almaktadır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 16. yüzyılın ikinci yarısı. İznik kökenlidir.

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : 22X 25 cm.

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz zemin üzerine siyah renkli konturlarla dekore edilen çini, yeşil, lacivert ve kırmızı ile renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

FİĞÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Ortasında küçük yapraklarla oluşturulmuş, içi sümbül, karanfil ve minelerden oluşan bir buketle değerlendirilmiş iri bir madalyon yer alırken, köşelere dilimli yapraklarla belirlenmiş, içleri mineler, gonca güller ve haşhaş goncalarından oluşan buketlerle bezenmiş çeyrek madalyonlar işlenmiştir.

ÖRNEK NO: 11

ŞEKİL NO: 40

ÇİZİM NO: 11

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama çini

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Türbenin çıkışına doğru sağ ve sol duvarda bulunmaktadır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 16. yüzyılın ikinci yarısı. İznik kökenlidir.

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : Çinini standart ölçüsü 27x27 cm olmakla birlikte, bazı çinilerin kenarları tıraşlanmış olduğu için kenar ölçüleri 1-2 cm. kısalmıştır.

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz zemin üzerine siyah renkli konturlarla dekore edilen çini, lacivert, kırmızı, açık mavi, firuze ve yeşil renk ile renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

FİGÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Karonun yan kenarlarındaki, birbiri ile zıt yönlere bakan tırtıklı yapraklı yarım Hatayi çiçeklerinin altlarından çıkan dallar alt ve üst kenarlardaki, yine birbirine ters yönlere bakan yarım Hatayi çiçeğinden geçtikten sonra, karonun ortasına doğru kıvrılarak, sırasıyla Hatayi goncası, mine, bir başka Hatayi goncası ve çark-ı felek şeklindeki bir gülçeden geçip sırtına pençer ilıştırılmış, stilize bulut istiflerinden damarları olan hançer yapraklarda nihayetlenir. Bu dallardan ayrılan ve yan kenarlardaki yarım Hatayi çiçeklerinin üst kısımlarından çıkan dalların uçlarındaki, aynı tür hançer yapraklar ise köşelerdeki boşlukları değerlendirir.

ÖRNEK NO: 12

ŞEKİL NO: 41

ÇİZİM NO: 12

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama çini

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Giriş kapısında içeri girildiğinde sağ ve sol duvarda 16 x 18 karoluk yer kaplar. En altta 3 tane yarım parçası vardır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 16. yüzyılın ikinci yarısı. İznik kökenlidir.

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : 24x24 cm.

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz zemin üzerine siyah renkli konturlarla dekore edilen çini, lacivert, açık mavi renk ile renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

FİGÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: X

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Bu motif klasik bir çintemani motifidir. Çin bulutları ve küçük dairelerden oluşmuş bir kompozisyondur.

ÖRNEK NO: 13

ŞEKİL NO: 42

ÇİZİM NO: 13

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama çini

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Türbenin içine girince sağ arka tarafta bulunmaktadır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 17. yüzyılın ikinci yarısı. Kütahya kökenlidir.

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : 25 x 25 cm.

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz zemin üzerine siyah renkli konturlarla dekore edilen çini, firuze, lacivert ve kırmızı renk ile renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

FİĞÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Ortasındaki iri Hatayi çiçeğinin yanlarından çıkan dallar köşelere yakın durumdaki yarı Hatayi goncalarından geçtikten sonra, iri Hatayi çiçeğinin üst kısmında ve buna kaide oluşturan palmette birleşmektedir.

ÖRNEK NO: 14

ŞEKİL NO: 43

ÇİZİM NO: 14

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama çini

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Türbenin avlusunda soldaki duvarda bulunan ilk
çini örneği

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 20. yüzyıl

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : 26 x 26 cm.

KULLANILAN TEKNİK: Fayans üzerine boyama

KULLANILAN SIR : Kullanılmamıştır

KULLANILAN RENKLER: Beyaz zemin üzerine lacivert ve firuze ile renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

FİGÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: İki yanda yarım olarak kullanılan servi ağacı örgeleri ile, ortada bir vazodan çıkan, lale, küpe ve karanfil çiçeklerinden oluşan kompozisyona sahiptir. Vazonun ağ ve solundaki boşlukları köklerden çıkan menekşeler, üst köşelerdeki boşluklardaki ise servilerin üzerinden içe doğru hareketlenen pençli dallar değerlendirmektedir.

ÖRNEK NO: 15

ŞEKİL NO: 44

ÇİZİM NO: 15

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama çini

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Türbenin avlu girişinde sol duvarda bulunmaktadır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 16. yüzyılın üçüncü çeyreği. İznik kökenlidir.

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : 27 x 27 cm.

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz astar üzerine siyah renkli konturlarla desen oluşturulmuş, açık ve koyu mavi, firuze, yeşil ve kırmızı ile renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

FİĞÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Ortada tam, iki yanda yarım olarak işlenmiş, rumi istifleri ile doldurulan palmet örgeleri ile dekore edilen çinide, palmetler alttan bir bağ dizisi ile bağlanmakta, üstte de üç dilimli yapraklarla taçlanmaktadır. En altta ise bir zencirek dizisi uzanır.

ÖRNEK NO: 16

ŞEKİL NO: 45

ÇİZİM NO: 16

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama bordür çini

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Türbenin içinde mahfilin üst kısmında duvarların yukarılarında bulunmaktadır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 16. yüzyılın ikinci yarısı. İznik kökenlidir.

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : 16 x 27 cm.

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz zemin üzerine siyah renkli konturlarla desen oluşturulmuş, lacivert renk ile zemin atılarak firuze ve kırmızı ile renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

FİGÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: İki geniş kenarından firuze renkli bantlarla sınırlanan çinide helezonik dallar üzerine işlen düz ve kanatlı rumilerden oluşan desen görülmektedir. Ayrıca rumilerin sırtları tomurcuklarla bezenmiştir.

ÖRNEK NO: 17

ŞEKİL NO: 46

ÇİZİM NO: 17

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama çini

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Avluda ve aynı zamanda Giriş kapısının sol duvarında ilk pencerenin hemen yanında yere kadar uzanmaktadır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 16. yüzyılın üçüncü çeyreği. İznik kökenlidir.

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : 24,5 x 24,5 cm.

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz astar üzerine siyah renkli konturlarla desen oluşturulmuş, açık ve koyu lacivert, yeşil, firuze ve kırmızı ile renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

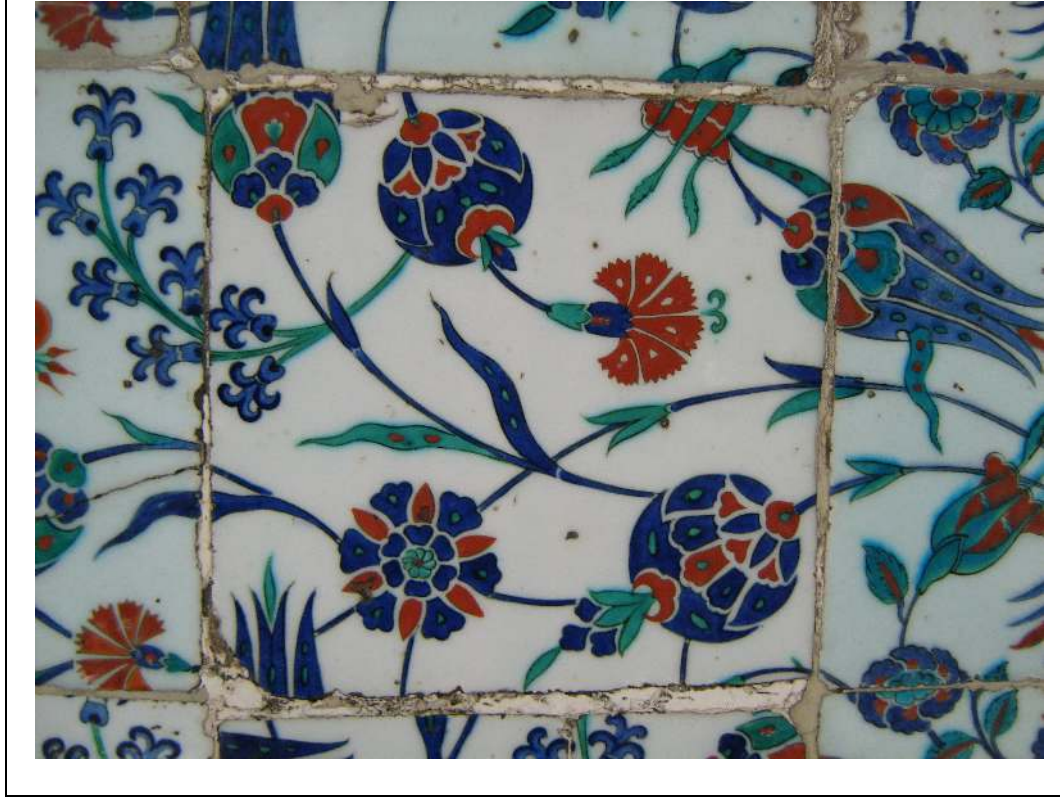
FİĞÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Çininin dört kenarında, birbirlerine farklı yönlerde bakan, karşılıklı olarak yerleştirilmiş ve yarım olarak işlenmiş iki Hatayi çiçeği ve iki de tırtıklı bir yaprağın üzerine işlenmiş Hatayi goncası yer almaktadır. Bunlardan çıkan dallar yarım Hatayi çiçeklerinden geçtikten sonra karonun ortasına doğru kıvrılarak içi penç dizileri ile bezeli hançer yapraklarda nihayetlenirken diğer dallar da karonun ortasına doğru kıvrılarak bir lale çiçeğine ulaşır. Bu dallardan ayrılan dallar ise karonun köşesine doğru kıvrılarak yine penç dizileri ile bezeli hançer yapraklar ile köşeleri değerlendirir. Diğer köşelere ise palmet dizileri ile çevrilen çeyrek madalyonlar işlenmiştir.

ÖRNEK NO: 18

ŞEKİL NO: 47

ÇİZİM NO: 18

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Ulama çini

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Türbenin avlu girişinde sol duvarda bulunmaktadır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 16. yüzyılın ikinci yarısı. İznik kökenlidir.

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : 23,5 x 23,5 cm. Ancak çinilerin hemen tamamı kenarlarından aşınmış veya tıraşlanmış olduğu için kenar ölçüleri 21-23 cm. arasında değişiklik göstermektedir.

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ve kaliteli sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz zemin üzerine siyah renkli konturlarla dekore edilmiş, lacivert, yeşil ve kırmızı ile renklendirilmiştir. Bazı çinilerde, yeşil renkli kısımlarda boyanın konturların dışına taşıdığı görülmektedir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

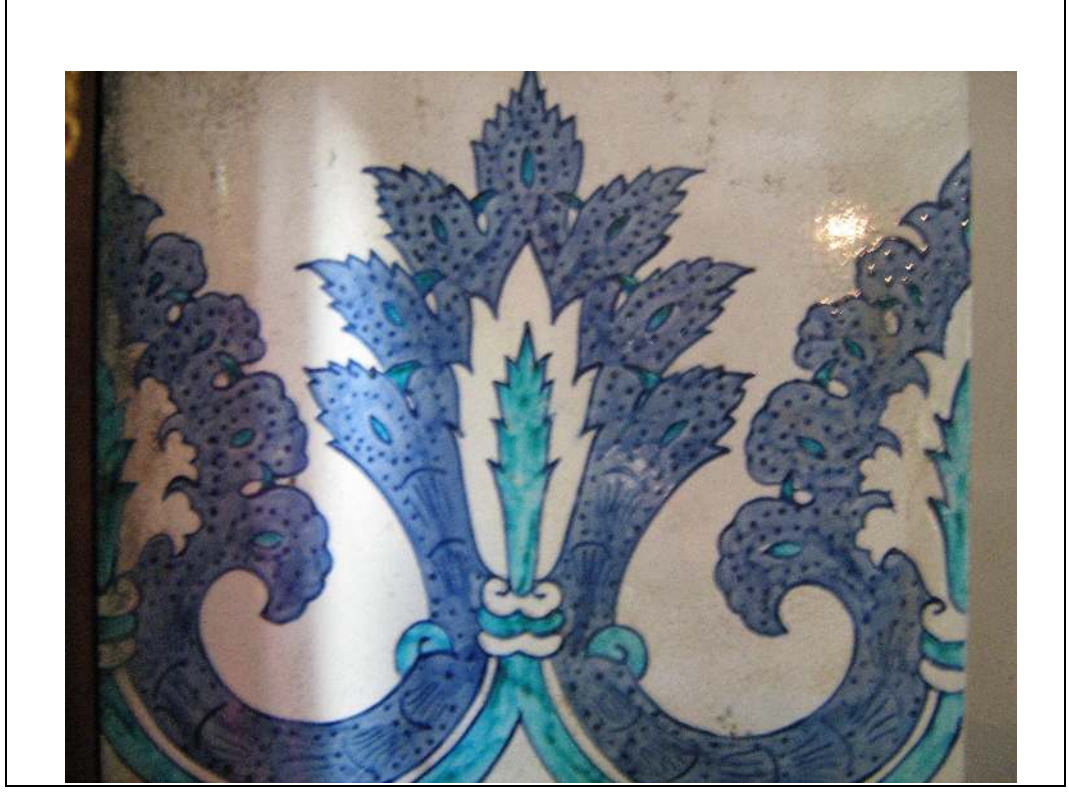
FİGÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Süreklilik arz edecek şekilde dekore edilmiştir. Bitişğinde bulunan çinide de birbirinden farklı desenler olmakla birlikte, yanındaki çiniden başlayıp katmerli bir gülçeden geçtikten sonra bu çinideki bir karanfile ulaşan dalın diğer çininin alt kenarındaki haşhaştan çıkan dallardan birinin nihayetlendiği lale çiçeğini delerek ikiye ayrılmakta ve biri esas dal olarak devam ederken diğeri haşhaşa ulaşmaktadır. Karanfilden çıkan bir başka dal ise karonun diğer tarafından girip katmerli gülçe, gül, lale ve zambak çiçeği buketine ulaşmaktadır.

ÖRNEK NO: 19

ŞEKİL NO: 48

ÇİZİM NO: 19

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Fayans

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Duvarı ulama tarzda bulunmaktadır. Çıkış
Kapasının arkasında 2 karoluk yer kaplamaktadır.

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 20. yüzyıl

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : 26 x 26 cm.

KULLANILAN TEKNİK: Fayans üzerine boyama

KULLANILAN SIR : Kullanılmamıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz zemin üzerine siyah renkli konturlarla desen oluşturulmuş, açık ve koyu mavi ve firuze renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

FİGÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: İki yanda yarım lotus yaprağı ile ortada ise stilize palmet örgesi içeren karoda, örgeler alttan bağlanmıştır. Örgelerin içleri beneklerle doldurulmuş ve üst üste işlenmiş yapraklarla bezenmiştir.

ÖRNEK NO: 20

ŞEKİL NO: 49

ÇİZİM NO: 20

ÜRÜNÜN TÜRÜ: Büyük boyutlu, yekpare çini pano.

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ: Eyüp Sultan Türbesi

CAMİDE BULUNDUĞU YER: Türbenin içinde sağ duvarda yere yakın bir yerde bulunmaktadır

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM: 17. yüzyılın ikinci yarısı. Kütahya kökenlidir.

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ: 10 Eylül 2007

ÜRÜNÜN BOYUTLARI : 37,5 x 22,5 cm.

KULLANILAN TEKNİK: Sır altı tekniği kullanılmıştır.

KULLANILAN SIR : Şeffaf, renksiz ancak kalitesiz sır kullanılmıştır.

KULLANILAN RENKLER: Beyaz zemin üzerine zeytini yeşil renkli konturlarla desen oluşturulmuş, köşeliklere firuze renk ile zemin atılarak mavi ve firuze ile renklendirilmiştir.

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

FİĞÜRLÜ BEZEME: --

GEOMETRİK BEZEME: --

BİTKİSEL BEZEME: X

YAZILI BEZEME: --

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ: Zencirek dizili bir su ile çerçevelenen çinide, rumi istiflerinin oluşturduğu alanın ortasında, dört ucunda palmetten salbekleri olan iri madalyon yer almaktadır. Madalyon ile köşelikler arasında kalan kısım ise, helezonik dallar üzerine işlenmiş hatayi üslupta çiçekler ve yapraklardan oluşan girift bir bezeme ile değerlendirilmiştir.

KONU DÖKÜM TABLOSU DEĞERLENDİRMESİ

Çini örneklerindeki motifler incelendiği zaman ağırlıklı olarak bitkisel bezemenin olduğu gözlenmiştir. Bitkisel bezemeler de iki alt başlıkta toplanmıştır. Bunlar; Stilize ve Natüralist Bitkiler.

Stilize Bitkiler; bitkisel formun üslubunda tekniğin sadeleştirilmiş şeklidir.

Natüralist Bitkiler; motifin ya da sanat yapıtının gerçeğe uygun olarak yapılmasına denir.

Stilize Bitkiler de; 1 tane örnekte lotus, 7 tane örnekte palmet, 4 tane örnekte rumi, 7 tane örnekte hatayi, 5 tane örnekte penç görülmektedir.

Natüralist Bitkiler de ise;6 tane örnekte lale, 3 tane örnekte sümbül, 6 tane örnekte mine, 6 tane örnekte katmerli gülçe, 3 tane örnekte gül goncası, 6 tane örnekte karanfil, 12 tane örnekte yaprak, 1 tane örnekte çintemani de görülmektedir

1 tane örnekte figürlü bezeme olan bulut motifi kullanılmıştır.

Figürlü Bezeme; figüratif desenlerden oluşan süsleme çeşididir.

RENK DÖKÜM TABLOSU DEĞERLENDİRMESİ

Çini süslemelerinde kullanılan renklerde sonuç olarak; süsleme de 6 tane örnek açık mavi, 6 tane örnek koyu mavi,, 4 tane örnek açık lacivert,13 tane örnek koyu lacivert, 11 tane örnek yeşil, 15 tane örnek kırmızı, 14 tane örnek firuze rengi,zemin boyamasında; 17 tanesi beyaz, 3 tanesi lacivert, 1 tanesi hem beyaz hem lacivert, konturlarında; 19 tanesi siyah siyah, 1 tanesi zeytini yeşil ile renklendirilmiştir.

BOYUT DÖKÜM TABLOSU DEĞERLENDİRMESİ

Çiniler boyutlarına göre incelendiğinde, genellikle karoların üzerine yapıldığı görülmektedir. En ölçüleri 15 ile 37,5 cm arasında, boy ölçüleri ise 23,5 ile 39 cm arasında değişmektedir. En ölçülerinin; 1 tane örnekte 7,5 cm, 2 tane örnekte 15 cm, 1 tane örnekte 16 cm, 2 tane örnekte 22 cm, 1 tane örnekte 23,5 cm, 3 tane örnekte 24 cm, 1 tane örnekte 24,5 cm, 3 tane örnekte 25 cm, 2 tane örnekte 26 cm, 1 tane örnekte 27 cm, 1 tane örnekte 28 cm, 1 tane örnekte 33 cm, 1 tane örnekte 37,5 cm olduğu incelenmiştir.

Boy ölçülerinin ise; 2 tane örnekte 22,5 cm, 1 tane örnekte 23,5 cm, 3 tane örnekte 24 cm, 1 tane örnekte 24,5 cm, 4 tane örnekte 25 cm, 2 tane örnekte 26 cm, 4 tane örnekte 27 cm, 1 tane örnekte 28 cm, 1 tane örnekte 30 cm, 1 tane örnekte 33 cm, 1 tane örnekte 39 cm olduğu incelenmiştir.

TEKNİK DÖKÜM TABLOSU

Tablo No:4	Sır Altı	Mavi - Beyaz	Fayans Üzerine Boyama
Örnek No			
1	X		
2		X	
3	X		
4	X		
5	X		
6	X		
7	X		
8	X		
9	X		
10	X		
11	X		
12	X		
13	X		
14			X
15	X		
16	X		
17	X		
18	X		
19			X
20	X		
Toplam	17	1	2

TEKNİK DÖKÜM TABLOSU DEĞERLENDİRMESİ

Teknik açıdan çiniler incelendiği zaman, 20 tane örnekten 17 tanesinin sır altı tekniği ile, 1 tanesinin mavi-beyaz çini tekniği ve 2 tanesinin de fayans üzerine yapıldığı görülmektedir.

Sıratlı Tekniği; Çini yapımında kullanılan bisküvi şeklindeki seramik yüzey üzerine, özel boyalarla yapılan bezemenin sırçalanıp (Seramik yüzeyindeki sırn fırına girmeden önceki sıvı halidir.), fırınlanması şeklinde yapılan tekniğe denilmektedir.

Mavi-Beyaz Çini Tekniği; Şeffaf sır altına beyaz zemin üzerine mavi renk tonları, firuze ve lacivert ile işlenmesi ile oluşan bir tekniktir. Koyu ve açık mavi zeminde, desenler beyazla işlenmektedir. Bu örneklerde az da olsa mor renk kullanılmıştır. Motif olarak çinilerde şakayık, lotus, çin bulutu, soyut ejder kullanılmıştır. 15.yy'ın ikinci çeyreğinden 16.yy başlarına kadar bu teknikle çini üretilmiştir. Yapım merkezleri İznik ve Kütahya'dır.

Fayans Üzerine Boyama Tekniği; Herhangi bir sır malzemesi kullanılmadan, doğrudan fayans üzerine yapılan süsleme bir tür süsleme tekniğidir.

DÖNEM DÖKÜM TABLOSU

Tablo No:5	16. Yüzyıl		17. Yüzyıl	20. Yüzyıl
Örnek No	İkinci Yarısı	Üçüncü Çeyreği	İkinci Yarısı	
1	X			
2		X		
3		X		
4		X		
5		X		
6		X		
7		X		
8		X		
9		X		
10	X			
11	X			
12	X			
13			X	
14				X
15		X		
16	X			
17		X		
18	X			
19				X
20			X	
Toplam	6	10	2	2

DÖNEM DÖKÜM TABLOSU DEĞERLENDİRMESİ

Çiniler yapılış tarihi olarak incelendiği zaman şu sonuçlara varılmıştır. 6 tane örnek, 16. yüzyılın ikinci yarısında, 10 tane örnek, 16. yüzyılın üçüncü çeyreğinde, 2 tane örnek 17. yüzyılın ikinci yarısında ve 2 tane örneğinde 20. yüzyılda yapıldığı incelenmiştir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Sonuç

İstanbul ili Eyüp semtinde bulunan Eyüp Sultan Türbesi'nde ki çini süslemeleri üzerine yapılan araştırmada; araştırma kapsamına alınan 20 örnek, süslemede kullanılan motif öğeleri, renkler ve teknik açıdan incelenmiştir. Sonuç olarak çini örneklerinde bitkisel bezemelerin yoğunlukta olduğu görülmektedir.

Çini süslemelerinde kullanılan renklerde sonuç olarak; süsleme de 6 tane örnek açık mavi, 6 tane örnek koyu mavi,, 4 tane örnek açık lacivert,13 tane örnek koyu lacivert, 11 tane örnek yeşil, 15 tane örnek kırmızı, 14 tane örnek firuze rengi,zemin boyamasında; 17 tanesi beyaz, 3 tanesi lacivert, 1 tanesi hem beyaz hem lacivert, konturlarında; 19 tanesi siyah siyah, 1 tanesi zeytini yeşil ile renklendirilmiştir.

Teknik açıdan çiniler incelendiği zaman, 20 tane örnekten 17 tanesinin sır altı tekniği ile, 1 tanesinin mavi-beyaz çini tekniği ve 2 tanesinin de fayans üzerine yapıldığı görülmektedir.

Sıratlı Tekniği; Çini yapımında kullanılan bisküvi şeklindeki seramik yüzey üzerine, özel boyalarla yapılan bezemenin sırçalanıp (Seramik yüzeyindeki sıran fırına girmeden önceki sıvı halidir.), fırınlanması şeklinde yapılan tekniğe denilmektedir.

Mavi-Beyaz Çini Tekniği; Şeffaf sır altına beyaz zemin üzerine mavi renk tonları, firuze ve lacivert ile işlenmesi ile oluşan bir tekniktir. Koyu ve açık mavi zeminde, desenler beyazla işlenmektedir. Bu örneklerde az da olsa mor renk kullanılmıştır. Motif olarak çinilerde şakayık, lotus, çin bulutu, soyut ejder kullanılmıştır. 15.yy'ın ikinci çeyreğinden 16.yy başlarına kadar bu teknikle çini üretilmiştir. Yapım merkezleri İznik ve Kütahya'dır.

Fayans Üzerine Boyama Tekniği; Herhangi bir sır malzemesi kullanılmadan, doğrudan fayans üzerine yapılan süsleme bir tür süsleme tekniğidir.

Çini örneklerindeki motifler incelendiği zaman ağırlıklı olarak bitkisel bezemenin olduğu gözlenmiştir. Bitkisel bezemeler de iki alt başlıkta toplanmıştır. Bunlar; Stilize ve Natüralist Bitkiler.

Stilize Bitkiler; bitkisel formun üslubunda tekniğin sadeleştirilmiş şeklidir.

Natüralist Bitkiler; motifin ya da sanat yapıtının gerçeğe uygun olarak yapılmasına denir.

Stilize Bitkiler de; 1 tane örnekte lotus, 7 tane örnekte palmet, 4 tane örnekte rumi, 7 tane örnekte hatayi, 5 tane örnekte penç görülmektedir.

Natüralist Bitkiler de ise;6 tane örnekte lale, 3 tane örnekte sümbül, 6 tane örnekte mine, 6 tane örnekte katmerli gülçe, 3 tane örnekte gül goncası, 6 tane örnekte karanfil, 12 tane örnekte yaprak, 1 tane örnekte çintemani de görülmektedir

1 tane örnekte figürlü bezeme olan bulut motifi kullanılmıştır.

Figürlü Bezeme; figüratif desenlerden oluşan süsleme çeşididir.

Çiniler boyutlarına göre incelendiğinde, genellikle karoların üzerine yapıldığı görülmektedir. En ölçüleri 15 ile 37,5 cm arasında, boy ölçüleri ise 23,5 ile 39 cm arasında değişmektedir. En ölçülerinin; 1 tane örnekte 7,5 cm, 2 tane örnekte 15 cm, 1 tane örnekte 16 cm, 2 tane örnekte 22 cm, 1 tane örnekte 23,5 cm, 3 tane örnekte 24 cm, 1 tane örnekte 24,5 cm, 3 tane örnekte 25 cm, 2 tane örnekte 26 cm, 1 tane örnekte 27 cm, 1 tane örnekte 28 cm, 1 tane örnekte 33 cm, 1 tane örnekte 37,5 cm olduğu incelenmiştir.

Boy ölçülerinin ise; 2 tane örnekte 22,5 cm, 1 tane örnekte 23,5 cm, 3 tane örnekte 24 cm, 1 tane örnekte 24,5 cm, 4 tane örnekte 25 cm, 2 tane örnekte 26 cm, 4 tane örnekte 27 cm, 1 tane örnekte 28 cm, 1 tane örnekte 30 cm, 1 tane örnekte 33 cm, 1 tane örnekte 39 cm olduğu incelenmiştir.

Çiniler yapılış tarihi olarak incelendiği zaman şu sonuçlara varılmıştır. 6 tane örnek, 16. yüzyılın ikinci yarısında, 10 tane örnek, 16. yüzyılın üçüncü çeyreğinde, 2 tane örnek 17. yüzyılın ikinci yarısında ve 2 tane örneğinde 20. yüzyılda yapıldığı incelenmiştir.

Çinilerdeki kompozisyonun ve işçiliğin oldukça itinalı olduğu görülmüştür. Ancak renklerde matlık, sırlarda hafif bir mavilik görülmüştür. Karo ebatları klasik döneme göre daha küçüktür.

5.2. Öneriler

Bu araştırmada İstanbul ili Eyüp Sultan Türbesi'nde bulunan çini süslemelerinin motif, renk, boyut, teknik ve kompozisyon özellikleri incelenmiş, kültürel değerlerimizi ortaya çıkarmak ve gelecek nesillere aktarmak üzere çini süslemeleri belgelendirilmeye çalışılmıştır.

Kültürel ve tarihi mirasımızın korunması, değerlendirilmesi, gelecek nesillere aktarılması, ve Geleneksel Türk El Sanatları içerisinde yer alan çini süslemelerinin yaşatılması için , araştırma ve inceleme yapılması , bu incelemeler sonucunda da sonuçların değerlendirilmesi gerekmektedir.

Mimarlıkta; ev, köşk, yalı, camii gibi yapıların tavan ve duvarlarına kubbe içlerini süsleyen bu sanatın korunması ve yok olup gitmeden öz kültürümüzün yaşatılması için kurumlar tarafından tespitler yapılmalı, yöre halkı da bu kültürel mirasa kültürümüzün tarihi ve vazgeçilmez bir değeri olarak korumalı ve bu mirası yaşatmaya çalışmalıdır.

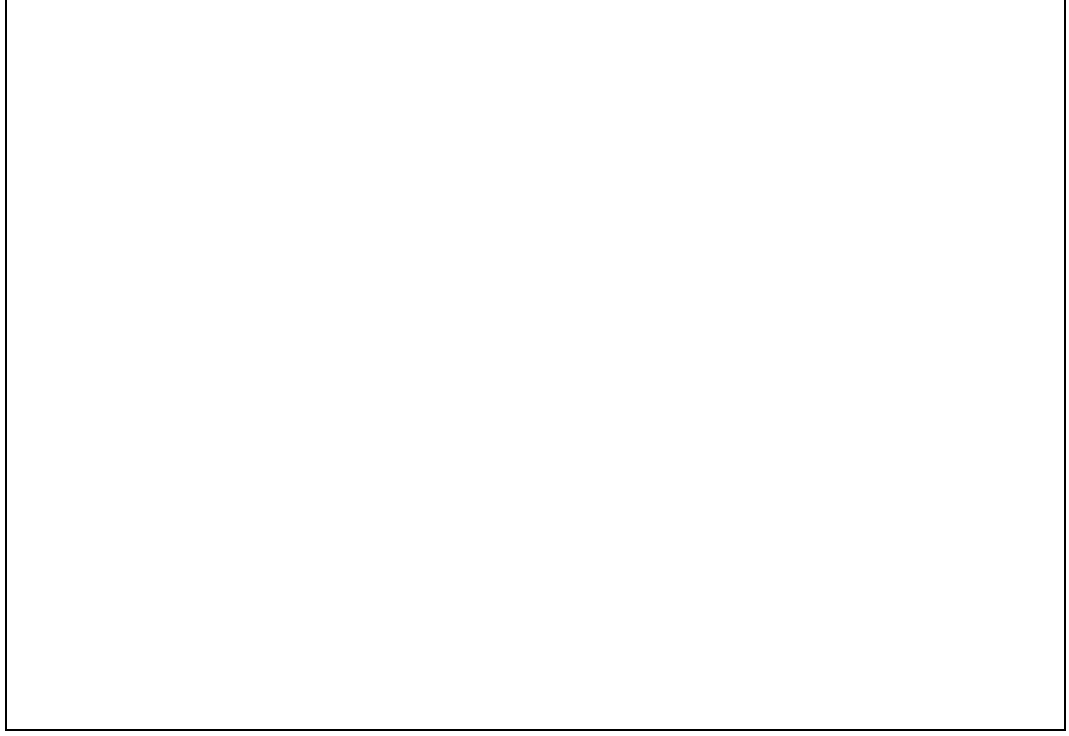
Çinilerde kullanılan malzemelerin tespiti yapılmalı ve restorasyon çalışmalarında doğal malzemeler (toprak boya, sır vs.) kullanılmalıdır.

Onarım çalışmaları uzman kişiler tarafından yapılmalıdır. Süslemelerde bozulma olan yerlerin düzgün görünüm sağlaması için üzerleri düz bir renk boya veya alçı gibi malzemelerle kapatılmalıdır. Eyüp Sultan Türbesi'nde muhafaza edilen eserler Eyüp Sultan'da tek başına sergilenecek niteliktedir. Bu eserlerin sergilenmesi Türk Sanatına büyük hizmet sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ✓ AKAR, Azade; KESKİNER, Cahide “Türk Süsleme Sanatında Desen ve Motif”, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul, 1978
- ✓ ANONİM, Gelişim Hachette Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi, “Camii”, İstanbul, 1993
- ✓ Art Dekor, Tarihi Kültürü Sanatıyla V. Sayı: 4-5, s: 189
- ✓ ASLANAPA, Oktay; Anadolu Türk Çini ve Keramik Sanatı Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Yay: 10, seri: V, Sayı: 1, sayfa: 35
- ✓ BARIŞTA, H. Örcün, Türk El Sanatları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; 975, sf: 41 – 42
- ✓ BARIŞTA, H. Örcün, Türk İşleme Sanatı Tarihi, Gazi Üniversitesi Ankara – 1984, Yayın No: 5-45, sf: 40-41-42
- ✓ BİROL, A. İnci; DERMAN, Çiçek; Türk Tezyini Sanatlarında Motifler, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1995
- ✓ BORAN, Ali, “Anadolu’daki İç Kale, Camii ve Mescitleri”, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2001
- ✓ ÇİNİ, Rıfat; Türk Çinilerinde Kütahya, İstanbul 91, Uycan Yayınları, s. 13
- ✓ ERSOY, Ayla, “Türk Tezhip Sanatı” , İstanbul, 1988
- ✓ GÖKMEN, Sebahattin; İnşaat Teknolojisi Ders Notları G.Ü.T.E.F- 1983 (Yayımlanmamış)
- ✓ GÜL, Renda “Roleve ve Restorasyon” Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1983
- ✓ GÜNEY, K. Zeynep, GÜNEY, A.Nihan. “Osmanlı Süsleme Sanatı”, Ankara, 2001
- ✓ ÖNEY, Gönül, İslam Mimarisinde Çini, Ada Yay. S. 74
- ✓ ÖNEY, Gönül; Türk Çini Sanatı, s. 71, 72
- ✓ ÖZEL, Mehmed, “Geleneksel Türk Sanatları”, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993
- ✓ ÖZKEÇECİ, İlhan; “Türk Tezhip Sanatı ve Tezyini Motifler”, Kayseri, 1982

- ✓ SÜZEN, Metin, “Geleneksel Türk El Sanatları”, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1998
- ✓ Temel Britannica, cilt 10, s. 43–44
- ✓ www. Arabul. Com
- ✓ www. Google. Com
- ✓ Yeni Rehber Ansiklopedisi, cilt 11, s: 190
- ✓ YILMAZ, İsmet; Eski Türk İşlemelerinden Peşkirlerde İşleme Tekniği, Motif, Renk ve Kompozisyon Özellikleri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1986

ÖRNEK NO:

ŞEKİL NO:

ÇİZİM NO:

ÜRÜNÜN TÜRÜ:

ÜRÜNÜN BULUNDUĞU CAMİ:

CAMİDE BULUNDUĞU YER:

ÜRÜNÜN YAPILDIĞI DÖNEM:

İNCELEME TARİHİ:

1. İNCELEME TARİHİ:

ÜRÜNÜN BOYUTLARI :

KULLANILAN TEKNİK:

KULLANILAN SIR :

KULLANILAN RENKLER:

SÜSLEMEDE SEÇİLEN KONULAR:

FIGÜRLÜ BEZEME:

GEOMETRİK BEZEME:

BİTKİSEL BEZEME:

YAZILI BEZEME:

KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ:

ARAŞTIRMA SONUÇLARINDAN ELDE EDİLEN BULGULAR
KONU DÖKÜM TABLOSU

Tablo No: 1	Bitkisel Bezemeler														Figürlü Bezemeler
	Stilize Bitkiler						Natüralist Bitkiler								
ÖRNEK NO	LOTUS	PALMET	RUMİ	HATAİ	PENÇ	ÇİNTEMANİ	LALE	SÜMBÜL	MİNE	NAR ÇİÇEĞİ	KATMERLİ GÜLÇE	GÜL GONCA SI	KARANFİL	YAPRAK	BULUT
1	X	X		X	X										
2				X							X			X	X
3				X	X						X			X	
4							X	X	X		X				
5		X		X			X		X			X			
6													X	X	
7		X	X								X			X	
8							X	X			X	X	X		
9									X				X	X	
10								X	X		X	X	X	X	
11				X	X				X					X	X
12						X									X
13		X		X											
14					X		X						X		
15		X	X											X	
16			X												
17				X	X		X							X	
18							X						X	X	
19		X												X	
20		X	X											X	
Toplam	1	7	4	7	5	1	6	3	5		6	3	6	12	3

RENK DÖKÜM TABLOSU

Tablo No: 2	Zemin		Kontur		Süsleme						
Renkler	Beyaz	Lacivert	Siyah	Zeytini Yeşil	Firuze	Kırmızı	Yeşil	Açık Mavi	Koyu Mavi	Açık Lacivert	Koyu Lacivert
ÖRNEK NO											
1	X		X		X	X				X	
2	X		X		X				X		
3		X	X		X	X	X				X
4		X	X		X	X				X	
5	X		X			X	X	X	X		
6	X	X	X			X	X	X	X		X
7	X		X		X	X	X			X	X
8	X		X		X	X	X				X
9	X		X			X	X				X
10	X		X			X	X				X
11	X		X		X	X	X	X			X
12	X		X					X			X
13	X		X		X	X					X
14	X		X		X						X
15	X		X		X	X	X	X	X		
16		X	X		X	X					X
17	X		X		X	X				X	X
18	X		X			X					X
19	X		X		X		X	X	X		
20	X			X	X		X		X		
Toplam	17	4	19	1	14	15	11	6	6	4	13

BOYUT DÖKÜM TABLOSU

Tablo No:3	EN													BOY											
Örnek No	7,5	15	16	22	23,5	24	24,5	25	26	27	28	33	37,5	22,5	23,5	24	24,5	25	26	27	28	30	33	39	
1	X																			X					
2												X											X		
3		X																				X			
4		X																						X	
5								X										X							
6						X										X									
7						X										X									
8											X										X				
9				X														X							
10				X														X							
11								X												X					
12						X										X									
13								X										X							
14									X					X					X						
15										X										X					
16			X																	X					
17							X										X								
18					X										X										
19									X					X					X						
20													X												
Toplam	1	2	1	2	1	3	1	3	2	1	1	1	1	2	1	3	1	4	2	4	1	1	1	1	